

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Digital fotografering som metod och dokumentationsprocess

Jana Hinar

LAU390

Handledare: Monica Haraldsson Sträng

Examinator: Niklas Pramling

Rapportnummer: HT11-2920-044

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Digital fotografering som metod och dokumentationsprocess

Författare: Jana Hinar

Termin och år: HT 2011

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Monica Haraldsson Sträng

Examinator: Niklas Pramling

Rapportnummer: HT11-2920-044

Nyckelord: Dokumentation, Digitala bilder, Läroprocesser, Läroplan, Förskola

I förskolan observeras det och dokumenteras som aldrig för. Samtidigt utvecklas tekniken väldigt snabbt och träder även till förskoleverksamheten och påverkar sätt att dokumentera. Med den nya reviderade läroplanen Lpfö 98 (rev.2010) ställs högre krav på personalen att dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla verksamheten. Detta gör ämnet aktuell och intressant för mig som blivande pedagog som ska arbeta i förskolan och ska dokumentera den pedagogiska verksamheten.

Den teoretiska utgångspunkten i uppsatsen är den sociokulturella perspektiv där lärandet uppfattas som distribuerat mellan människor i en grupp. Ur detta perspektiv är språket och kommunikation avgörande för lärande och utveckling. Jag berör också den aktuella läroplanen för förskolan och en annan relevant litteratur för att belysa dokumentation och lek.

Syftet med mitt examensarbete har varit att kritisk granska hur pedagoger i förskolan använder digitala bilder i dokumentationsprocessen. I arbetet har jag också undersökt hur och vad pedagogerna använder digitala bilder till. Jag har använt mig av kvalitativ metod. Insamling av datamaterialet har skett via intervjuer med verksamma pedagoger som har erfarenhet av digitala bilder i sin dokumentation. Vidare har jag observerat pedagogerna under fotografering och vidare arbetet med digitala bilder på fältet.

Resultat i min undersökning visar att alla pedagoger som har ingått i studien gör ett strategiskt urval av situationer som händer i förskolan när de fotograferar. De tycks föredra att fotografera barn i någon aktivitet. Fokus under fotografering tycks ligga på barns läroprocesser och utveckling. Pedagogerna använder sig av digitala bilder i syfte att synliggöra verksamheten för föräldrar, barnen och sig själva. Pedagogerna bearbetar bilderna olika och använder sig av olika multimodala verktyg.

I relation till den nya reviderade läroplanen och dess krav på dokumentation i förskolan behöver pedagogerna, enligt min uppfattning, utveckla syftet med fotografering i dokumentationsprocessen.

Förord

Arbetet med detta examensarbete har varit ett stort lärande tillfälle för mig. Jag har vunnit insikter om vilka möjligheter digital fotografering erbjuder och hur man kan digitala bilder användas i verksamheten.

Jag skulle vilja tacka de informanter som har ställt upp i min undersökning. Samtidigt vill jag rikta ett varmt tack till min handledare Monica Haraldsson Sträng som har stöttat mig under perioder av tvekan.

Göteborg 2011-12-22

Jana Hinar

Innehållsförteckning

Abstrakt

Förord

Inledning.....	6
Syfte och frågeställningar.....	7
Disposition	8
Litteraturgenomgång	9
Teoretiskt perspektiv	9
Skollagen.....	10
Dokumentation, uppföljning, utvärdering, utveckling.....	10
Observation och dokumentation.....	12
Fysiska verktyg för dokumentation.....	15
Lek och kreativitet.....	16
Metod	17
Kvalitativ metod.....	17
Datainsamlingsmetoder.....	17
Intervju	17
Observation	17
Urval.....	18
Genomförande.....	19
Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet.....	19
Etiska överväganden	20
Analysmetod.....	20
Resultat.....	22
Vilka situationer väljer pedagogerna att fotografera?	22
Vad fokuserar pedagogerna på när de fotograferar?.....	23
Vad föreställer tagna fotografier?	24
För vem använder pedagogerna de tagna fotografierna?	25
Vad använder pedagogerna de tagna fotografierna till i dokumentationsprocessen?.....	26
Resultat utifrån observationer	28
Sammanfattning av resultatet	30
Diskussion	31
Nya erfarenheter.....	31
Barns lärande står i fokus.....	31
Aktiva barn.....	32

Att synliggöra verksamheten.....	32
Bilder som kommunikation.....	32
Bilder som minnen	33
Slutdiskussion.....	34
Slutsatser	35
Förslag till fortsatt forskning.....	35
Referenser.....	36
Bilaga 1	

Inledning

Förskolan har en lång tradition av observationer och dokumentation för olika syften och genomförda på olika sätt. Samtidigt har användning av teknik som hjälpmedel för dokumentation fått stor spridning i förskoleverksamheten. Pedagoger använder sig av olika multimodala verktyg exempelvis videokamera, digitalkamera, dator osv. för att dokumentera det vardagliga arbetet i förskolan. Personalen på varje förskola har numera, enligt min erfarenhet, tillgång till kamera och dator. I vissa fall får pedagoger egna bärbara datorer som avses underlätta det dagliga arbetet. Pedagoger får allt oftare utbildning inom IT för att kunna hantera tekniken och använda sig av den under sin arbetsdag. Nuförtiden driver Skolverket projekt som omfattar alla utbildningsformer, det vill säga även förskolor. Detta projekt PIM (Praktisk IT- och mediekompetens) webbaserad praktisk utbildning syftar till att lära och inspirera pedagoger att använda IT och höja den digitala kompetensen bland förskolans personal.

Idén om att fånga tiden fanns redan hos Aristoteles. Med tekniska uppfinningar är det idag möjligt att fångla tiden och spara momentet. Fotografiet blir ett instrument. Att använda digitalkamera som dokumentationsverktyg ger breda möjligheter för dokumentationsarbetet. Eftersom bilderna är i digital form, kan de användas på ett varierande sätt. Bilderna kan skivas ut, visas i digital fotoram, sparas i datorn eller i en portfolio, läggas på Internet osv. Att ta bilder på barn i förskolan är väldigt enkelt och smidigt och rätt vanligt. En förskoledag är en lång dag, för vissa barn börjar den redan vid sex tiden på morgonen och slutar sent på eftermiddag. Det som dokumenteras med hjälp av digitalkamera representerar dock bara en liten del av det som sker i förskolan under dagen. Frågan är vad det är som dokumenteras?

5. augusti 2010 utfärdade Skolverket revidering av förskolans läroplan Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b). Revideringens resultat blev bland annat två nya sidor (s.14 och 15) som handlar om dokumentation, uppföljning, utvärdering och utveckling av förskolans kvalitet. Enligt detta kapitel har pedagoger i förskolan i uppgift bl.a. att dokumentera det systematiska kvalitetsarbetet i verksamheten. Denna revidering av läroplanen lägger större krav på personalen att dokumentera det de själva och barnen gör under vistelsen i förskolan.

Under min verksamhetsförlagda utbildning har jag sett att pedagogerna ofta använder digitalkamera för att fotografera barnen och lärande processer. Jag blev intresserad av fotografering som dokumentationsprocess, men också av hur man använder bilderna som produkt. Genom att skriva detta arbete vill jag kritiskt granska hur pedagogerna använder digitala bilder i dokumentationsprocessen och vad de fokuserar på när de fotograferar barnen i förskola. Med tanke på att den nya reviderade läroplan ställer höga krav på dokumentationsarbete är det också av mitt intresse som blivande pedagog i förskolan att fördjupa mig i området.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med arbetet är att få en ökad förståelse för hur pedagoger i förskolan använder digitala bilder i dokumentationsprocessen och samt hur och vad de använder bilderna till. Utifrån mitt syfte ställer jag mig följande frågor:

- Vilka situationer väljer pedagogerna att fotografera?
- Vad fokuserar pedagogerna på när de fotograferar?
- Vad föreställer tagna fotografier?
- Hur använder pedagogerna de tagna fotografierna i dokumentationsprocessen, dvs. till vad och för vem?

Disposition

Arbetet är uppdelat i olika delar och rubriker. I inledningen förklaras arbetets relevans, viktiga kopplingar till läroplanen, samt varför arbetet är aktuellt. Därefter beskrivs syftet med arbetet och de frågeställningar som upprätthåller en röd tråd genom hela arbetet.

Under rubriken Litteraturgenomgång förklaras sociokulturell teori som är relevant för detta arbete, viktiga kopplingar till skollagen och läroplanen. I denna del behandlas också annan relevant litteratur. Eftersom det finns väldigt få studier om användning av digitala bilder i förskolan, blir denna del begränsad till litteratur som enbart handlar om dokumentation.

I Metod kapitlet redogör jag för studiens vetenskapliga inriktning, vilken karaktär studien har och intervjuer och observationer som datainsamlingsmetod. Här beskriver jag även urval, undersökningsgrupp, studiens reliabilitet och generaliserbarhet. Därefter presenteras genomförande och de etiska principerna jag förhåll mig till under undersökningen. I denna del redogör jag även för hur jag analyserade det insamlade materialet.

Resultaten redovisas i två delar då den första är sammanställd utifrån analysen av intervjuer medan den andra är baserad på analysen av observationer. Resultatdelen avrundas med en sammanfattning av resultatet. Därefter diskuterar jag resultatet i förhållande till syfte och förskolans uppdrag. Arbetet avslutas med slutsatser som jag drar från min studie i relation till förskolans uppdrag och förslag till fortsatt forskning.

För att hålla en enhetlig text använder jag mig av termer pedagog och barn. Alla namn som jag nämner i resultatdelen och slutdiskussionen är fingerade. Begreppet fotografi använder jag synonymt med begreppet digital bild och bild.

Litteraturgenomgång

Teoretiskt perspektiv

Sociokulturella perspektiv

Eftersom ett sociokulturellt perspektiv behandlar lärande som en social process finner jag denna teori vara relevant för denna uppsats. Sociokulturella inriktningens grundare anses vara Lev Semënovič Vygotskij (1896-1934). Vygotskij gjorde en stor insats inom psykologi och pedagogik. Det som skiljer Vygotskij från forskarkollegor som J. Piaget och B.F. Skinner är att hans teori beskriver lärande och utveckling som ett samspel mellan människan och hennes sociala omgivning. Enligt den sociokulturella teorin kan inte lärande uppfattas enbart som en inre kognitiv process som finns i människans hjärna. Snarare bör lärande ses som en process beroende av yttre omständigheter. Eller med andra ord utan samspel och kommunikation med andra människor blir det inget lärande och utveckling (Säljö, 2010a).

Viktiga termer för den sociokulturella teorin är mediering och appropriering. Mediering betyder att människan använder olika redskap eller verktyg när hon försöker förstå sin omvärld (Säljö, 2010a). Redskapen är materiella och intellektuella. Till materiella redskap räknas alla fysiska verktyg som människan har använt. Till intellektuella redskap tillhör till exempel räknesystem, begrepp, formler, regler. Det viktigaste intellektuella redskapet anses vara språket. Säljö (2000) anser att det inte behövs en åtskillnad mellan materiella och intellektuella redskap som två kategorier eftersom de förutsätter varandra. Han anser att intellektuella och materiella redskap bör gå under ett gemensamt begrepp som kulturella redskap. Man kan också säga att redskapen medierar verkligheten för människor in i konkreta situationer. Det betyder att förståelse av världen blir en tolkning av verkligheten. Denna tolkning kan skilja sig från en verksamhet till ett annat då redskapen kan ha olika kulturella innebörder. (Säljö, 2000). Appropriering innebär att människan lär sig använda kulturella verktyg och förstå hur de medierar världen. Lärande och utveckling ses som appropriering och behärskande av kulturella redskap (Säljö, 2010a).

Kulturella redskap

Enligt Säljö (2010b) hjälper kulturella redskap till att utveckling av kunskaper och färdigheter blir kumulativ. Det betyder att människan kan överföra kunskaper och färdigheter över generationer. Materiella artefakter¹, till exempel bilder och texter, har dessutom den egenskapen att de kan bibehålla informationer under en lång tid. Vidare anses artefakter som produkter av människans tänkande som konstruerats in i redskap. I många fall använder vi artefakten utan att ha större kunskap om vad som ligger bakom uppfinningen (Säljö, 2010b). Ett exempel kan vara tekniska verktyg, såsom dator eller mobiltelefon. Idag använder vi dator utan att förstå den underliggande tekniken och kunskapen som datorn är uppbyggd med.

Säljö (2010b) beskriver användning av artefakter som ett samspel mellan tänkande människan och artefakter. Detta samarbete mellan artefakter och människan har också konsekvenser för hur människan utför kunskaper och färdigheter. Tidigare utförde människan mycket mer arbetet med sin egen kropp och sina egna kognitiva resurser som till exempel att räkna, att minnas, att skriva osv. Vidare menar Säljö (2010b) att människan använder mer och mer komplexa redskap som hjälper henne att se omvärlden på ett mera differentierat sätt. Artefakter är inte enbart passiva objekt utan också aktiva i den mening att de avgör hur

¹ Säljö (2010b) använder begreppet artefakt synonymt med begreppet materiell redskap, dvs. konstgjort föremål

människan agerar.

Inom den sociokulturella teorin betraktas språket som ett fundamentalt redskap för lärande och kommunikation, eftersom språkliga begrepp hjälper oss att uttrycka oss om, tänka och organisera vår omvärld och fördjupa oss i vår förståelse (Säljö, 2010a). Kommunikation med andra människor är således avgörande för våra tankegångar, eftersom den formar vårt tänkande, fantasi, förmågan att minnas, uttrycksätt osv. Språkliga redskap är inte naturgivna, utan fungerar inom kulturella gemenskaper som kulturella bärare och skapare (Säljö, 2010a). Det betyder att de bär på en kulturell laddning och kan förstås i sitt sammanhang – tid och kontext. Vi föds i en värld där kommunikation och språk redan finns. Socialisation har således en viktig funktion, då det lilla barnet lär sig att tänka, agera och reagera med de begrepp och redskap som redan finns. Man kan säga att barnet är beroende av de vuxnas samspel och kommunikation för att lära sig förstå sin omvärld. Utifrån detta kan man dra slutsats att människan är i en ständig utveckling som en ständig pågående lärande process.

Skollagen

Förskoleverksamhet styrs av skollagen (Skollagen 2010:800) och läroplanen Lpfö 98 reviderad 2010 (Utbildningsdepartementet, 2010b). Kapitel 4 i skollagen (Skollagen, 2010:800) heter Kvalitet och inflytande. I detta kapitel finns bestämmelser som reglerar systematiskt kvalitetsarbete och inflytande och samråd på tre olika nivåer: nationell, huvudmänna-, och enhetsnivå. På den nationella nivån handlar bestämmelsen om tillsyn, statlig kvalitetsgranskning och nationell uppföljning av skolväsendet. På huvudmannanivå är det huvudman som ansvarar för att utbildningen systematisk skall planeras, följas upp och utvecklas. På enhetsnivå, det vill säga i förskole- och skolenhetsnivå ska verksamheten också planeras, följas upp och utvecklas. I samma kapitel (Skollagen, 2010:800, kap.4) talas det tydligt om vem som bär ansvar för att verksamheten ska utvecklas och att kvalitetsarbetet ska dokumenteras. I 4 § kap. 4 står det nämligen att kvalitetsarbetet *ska genomföras under medverkan av lärare, förskollärare, övrig personal och elever*. Det övergripande ansvaret för att kvalitetsarbete genomförs ligger på rektorn och förskolechefen. Samma kapitel i denna lag talar också om att barn i förskolan och deras vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i utvecklingsarbetet. Det systematiska kvalitetsarbete ska syfta till att de mål som finns för verksamheten i skollagen och andra föreskrifter uppfylls. Dessutom ska det systematiska kvalitetsarbetet dokumenteras (Skollagen, 2010:800). Eftersom det är Sveriges lag, skollagen, som föreskriver att verksamheten ska utvecklas och detta kvalitetsarbete ska dokumenteras är alla förskolor runt om landet skyldiga att göra det.

Dokumentation, uppföljning, utvärdering, utveckling

Efter skollagen är det läroplan Lpfö 98 reviderad 2010 (Utbildningsdepartementet, 2010b) som reglerar förskoleverksamheten. Där beskrivs förskoleverksamhets värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer för arbetet. 5 augusti 2010 utförde Skolverket revideringen av Lpfö 98 och därmed tillförde två nya sidor som handlar om dokumentation, uppföljning, utvärdering och utveckling av förskolans kvalitet. Kvalitetsarbete beskrivs här i fyra faser – dokumentation, uppföljning, utvärdering och utveckling som hänger ihop med ett gemensamt mål och det är kvalitetsutveckling.

Dokumentation

I Lpfö 98 reviderad 2010 (Utbildningsdepartementet, 2010b) står det explicit att *arbetslaget ska använda olika former av dokumentation och utvärdering* (s.15). Dokumentation är här beskriven som en datasamling som skall analyseras och användas som underlag till utvecklingsarbete. Dokumentation i sig som metod är inte i centrum utan det är det vidare arbetet med dokumentationen som står i fokus, nämligen uppföljning, utvärdering, och

utveckling. Meningen med dokumentationen är att arbetslaget kontinuerligt och systematiskt skall utveckla förskolans kvalitet och skapa goda villkor för lärande.

Vad är det som ska dokumenteras enligt Lpfö 98 (rev.2010)? Det är kommunikation och samspel mellan barn, barns delaktighet och inflytande, tillfällen där barnen upplever verksamheten rolig, intressant och meningsfull (Utbildningsdepartementet, 2010b). Vidare ska dokumenteras hur barns förmågor och kunnande förändras inom målområdena i förhållande till de förutsättningar för utveckling som finns i verksamheten. Detta dokumentationsinnehåll ska vidare följas upp och analyseras.

Enligt läroplanen (Utbildningsdepartementet, 2010b) ska också barnen vara delaktiga och ha inflytande i dokumentationen. Vad och hur barnen har möjlighet att påverka verksamheten ska också dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas. Föräldrarnas roll i dokumentation tas också upp i sista stycket i kapitlet, nämligen vilka möjligheter har de att påverka utvärderingar och hur deras perspektiv tas till vara. Enligt läroplanen är det förskolläraren som ansvarar för att det pedagogiska arbetet och barnens lärande ska dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas och att både barnen och föräldrar involveras i denna process. Det är också förskollärarens ansvar att resultatet av dokumentationen används till utvecklingen av verksamheten. Hur dokumentation används skall också kritiskt granskas och utvecklas.

Uppföljning

I Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b) står det förskolans kvalitet ska dokumenteras och sen följas upp. Vad menas då med uppföljning? Holmlund och Rönnerman (1995) menar att syftet med uppföljningen är att systematiskt samla in och ställa samman information om verksamheten för att granska hur den utvecklas. Uppföljningen görs av personalen i förskolan om är ansvariga för sin verksamhet. I praxis fungerar det så att pedagogerna i arbetslaget samtalar om en viss aktivitet eller en situation som uppstått under dagen och kommer överens om hur man ska gå vidare. Uppföljning bör leda till direkta förändringar i verksamheten.

Utvärdering

Enligt Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b) ska förskolepersonalen också utvärdera verksamheten. Med utvärdering menas enligt Holmlund och Rönnerman (1995) kvalitetsbedömning. Johansson (1995) menar att utvärdering består av studier och bedömning av vad som händer i verksamheten under en viss tidsperiod i förhållande till de mål som satts upp. Eftersom verksamheten är väldigt komplex är det enskilda aspekter av verksamheten som ska bedömas, menar Johansson. Utvärdering kan ha två motiv och det är kontroll och förändring (Holmlund & Rönnerman, 1995). På kommunal nivå blir utvärdering underlag för kontroll. I det andra sammanhang fungerar utvärdering som underlag för utveckling. Man kan säga att med hjälp av utvärderingen skaffar man en referenspunkt där man beskriver var verksamheten befinner sig och som man senare använder för att utveckla verksamheten. Johansson (1995) beskriver några metoder som man kan använda vid kvalitetsbedömning: självbedömning, kollektiv bedömning, ECERS² osv.

Utveckling

Vidare står det i Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b) att förskoleverksamhet ska utveckla verksamheten. Holmlund och Rönnerman (1995) påpekar att förändringar som initieras uppifrån, det vill säga från ledningen och varar ofta inte eftersom de uppfattas som

² Early Childhood Environmental Ratings Scale

hot från personalen. Forskarna uttrycker också att förändringar som initieras nerifrån, alltså från personalens och verksamhetens behov, har större chans att lyckas till att förändra och utveckla verksamheten. Liknande synsätt har Hargreaves (2004) nämligen att förändringar som inkluderar pedagogerna blir bättre accepterade.

Det nya kapitlet i läroplanen (s.14,15) kretsar alltså runt förskolans kvalitet och utveckling. Skälen till förslaget för förändring av Lpfö 98 var att det finns ett starkt samband mellan förskolans kvalitet och barns utveckling och lärande.

Syftet med dokumentation, uppföljning och utvärdering är att de ska bidra till att förskolans verksamhet utvecklas så att varje barn ges bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande. Utbildningsdepartementet (2010a, s.18).

Förskolans kvalitet måste förstås i relation till de uppdrag, värden, normer och kunskaper som är sammanfattade i läroplanen. Det betyder att det som ligger i grunden för utvecklingsarbete är just läroplanens strävande mål. Ytterst handlar det om att urskilja de aspekter och förutsättningar som har betydelse för att varje barn ska ha möjlighet att lära och utvecklas enligt läroplanens mål. Det övergripande ansvaret för kvalitetsutveckling läggs på huvudmannen. Förskolechefen ska se till att kvalitetsarbete garanterar kvalitet och likvärdighet och att den genomförs under de bestämmelserna om finns i skollagen (Utbildningsdepartementet, 2010b).

Observation och dokumentation

Enligt Lindgren och Sparrman (2003) kan man uppfatta dokumentation som en fortsättning på de olika former av observationer som man använder i syfte att beskriva och forska om barn. I samma riktning är Lenz Taguchi (2000) som menar att observation och dokumentation av barn har funnits hela 1900-talet i olika formen och syften. Hon påpekar att barnobservationer alltid har varit en mycket vanlig företeelse även om det fanns några tider av motgångar.

I en modernistisk mening är det omöjligt att med hjälp av observations- och dokumentationsarbete ”ta makten” över pedagogisk praktik. Däremot producerar dessa praktiker, då som nu, makt i för i förhållande till barnet, föräldrarna, den pedagogiska praktiken och i förhållande till förskolläraren själv, både som kvinna och professionell – alltmedan den ”goda” och ”oskyldiga” avsikten är att emancipera/frigöra inte bara barnet och pedagogen utan till och med hemmet och samhället i sin helhet (Lenz Taguchi, 2000, s. 73).

Lenz Taguchi (2000) menar att det har skett ett paradigmskifte i vad man använder observationer och dokumentationer till. Om man under tidiga 1990-talet observerade och dokumenterade i syfte att korrigera och normalisera, gör man det nu för att kontrollera och utvärdera verksamheten och för att synliggöra barns lärande och läroprocesser.

Olika synsätt på att synliggöra barns lärande

Nuförtiden observeras och dokumenteras verksamheten i förskolan mer än någonsin. Det övergripande syftet är, förutom utvärdering av pedagogiken, synliggörande av barns lärande och läroprocesser (Skolverket, 2010). Lenz Taguchi (2000) hänvisar till Ingrid Pramling Samuelsson och Elisabeth Doveborg, som två huvudförespråkare för en fenomenografiskt inspirerad utvecklingspedagogik. Lenz Taguchi (2000) menar att deras ansats ändrade fokus i dokumentationen till metakognitiva processer. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) lägger stor vikt vid metakognitiva aspekter av tänkandet så som att komma ihåg, att lära sig, att förstå och lösa problem osv. De anser att barns metakognitiva kunskaper och färdigheter

har stor betydelse för deras förmåga att lära sig. Det handlar alltså om att lära barnen lära. Barn betraktas som aktiva medskapare av sin egen kunskap. Enligt detta synsätt gynnas barns lärande genom att pedagoger fokuserar på att utveckla barns förståelse kring eget lärande. De viktiga frågor man ställer är: Hur har jag lärt mig det? Hur gör jag när jag lär? I detta arbetssätt blir dokumentation ett viktigt medel för att synliggöra barns egna läroprocesser och göra dem medvetna om hur de lär sig.

I Johanssons (2005) studie av den pedagogiska verksamheten för de yngsta barnen i förskolan använder sig pedagoger av olika strategier för att stödja barns lärande. Hon beskriver en av strategierna som att se och förstå lärande genom att observera barns aktiviteter. En del av strategin utgör dokumentation av barns aktiviteter. Dokumentation fungerar som ett arbetssätt för att synliggöra barns lärande. Pedagogerna i studien uppmärksammar barnets eget lärande. Pedagogerna påpekar också på hur barnets kamrater lär. Att uppmärksamma barns lärande främjar och motiverar barnen till fortsatt lärande, enligt pedagogerna i studien.

Ett arbetssätt som också använder dokumentation som underlag för synliggörande av barns lärande är pedagogisk dokumentation. Lenz Taguchi (2000) hävdar att pedagogisk dokumentation är ett arbetssätt inspirerat av Reggio Emilia pedagogiken där är avsikten med observation och dokumentation att:

synliggöra barnens föreställningar, teorier, uttryck och strategier i lek och arbete för att kunna fatta beslut om vilka förutsättningar och utmaningar barnen kan ges i fortsatt utforskande (Lenz Taguchi, 2000, s.110).

Lenz Taguchi (1997) definierar dokumentation som en insamling av material i form av barnens alster (målningar, teckningar, texter, konstruktioner osv.), pedagogernas observationer, ljudupptagningar, videoinspelningar, fotografier osv. och vidare bearbetning av detta material genom ett gemensamt reflektionsarbete. Pedagogisk dokumentation är således ett arbetsverktyg som används för att förändra den pedagogiska miljön, dvs. pedagogiska förhållningssättet och pedagogiska verksamheten. Det handlar inte om enstaka förändringar i miljö eller några dokumenterade temarbeten. Snarare fungerar pedagogisk dokumentation som en utgångspunkt till kontinuerligt förändringsarbete.

Lenz Taguchi (1997) påpekar att det är pedagoger som har makten över den pedagogiska praktiken och därmed har makten att förändra den. Vidare menar hon att pedagogisk dokumentation ger också barnet möjlighet att styra sitt eget lärande. Sammanfattningsvis kan man säga att skillnaden mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation är hur det insamlade materialet används i vidare arbetet. Används dokumentation i en kollektiv reflektionsarbetet i syftet att förändra verksamheten, då kan man tala om pedagogisk dokumentation.

Lindgren och Sparrman (2003) problematiserar synliggörande av barns lärande och synliggörande av verksamheten. De menar att genom dokumentationspraktiken och synliggöranden skapar pedagogerna en norm. Denna norm innefattar det ”vanliga” och därmed ”normala” sättet att vara. I detta fall talar normen om att det är önskvärt att vara betraktad, synlig och därmed bekräftad. Motsatsen till normen blir då att inte vara betraktad och synliggjord eller ovilja att vara synlig (Lindgren & Sparrman, 2003).

Dokumentation framträder som en normaliserande praktik där framför allts barns, men även pedagogers beteenden kartläggs och beskrivs – det är så det sociala organiseras. Ytterligare en aspekt av detta är när barn ser sig själva i dokumentationen, och ser

andra, blir de påmind om hur de förvänta uppträda för att vara ”goda” barn i förskolläraernas – och i de fall dokumentationen visas för föräldrars eller andras – blickar. Dokumentation blir då ett nytt sätt att bli barn på (Lindgren & Sparrman, 2003, s.62).

Vidare problematiserar Lindgren och Sparrman (2003) etiska aspekter av dokumentation. De menar att dokumentation framställs överallt som en positiv arbetsätt som leder till kvalitetsutveckling i förskolan men att man samtidigt glömmer involvera barnen i den. De framhåller att den dokumentation som sker på förskolor utgår från ett tydligt barnperspektiv i stället för barns perspektiv. Det betyder att pedagogerna ser dokumentation och barns deltagande i den från deras vuxenperspektiv. Vidare finner Lindgren och Sparrman att det kan vara problematisk att barn bara har en liten möjlighet att tacka nej till att bli dokumenterad. Samtidigt har de liten influens över hur dokumentationsprodukten används eftersom pedagogers dokumentation visas för arbetslag, politiker, föräldrar, och andra barn i förskolan. Lindgren och Sparrman (2003) jämför vad det innebär att bli observerad av forskare och dokumenterad av pedagogen. De finner en del likheter och föreslår att barn i förskolan bör få samma etiska skydd som man får exempelvis av forskare.

Lindgren och Sparrman (2010) menar vidare att dokumentationspraktik i förskolan ställer barn i en underordnad position. Det innebär att barnets integritet inte tas till vara och barnet blir till ett objekt. När pedagogerna dokumenterar barnen skapar de i samma ögonblick ett ojämnt maktförhållande (Lindgren & Sparrman, 2003). Lindgren och Sparrman (2010) framhäver att denna dokumentationspraktik skapar en ny norm att vara barn på – inte bara synliggjord barn utan även underordnad till vuxen. De finner även oroande att samma personer som förväntas att ta hand om barnen ska observera, dokumentera och bedöma barnen.

Lindgren och Sparrman (2010) poängterar att visuell dokumentation³ beskrivs ofta som en metod där barns deltagande tas förgivet och inte ifrågasätts. Synliggörande av barn och barns lärande beskrivs som alltid positivt – för att minnas, för att främja lärande osv. Lindgren och Sparrman vill dock med sin studie ifrågasätta antagandet att visuell dokumentation enbart har positiva effekter. De menar att genom visuell dokumentation lär barn att anpassa sig att leva i ett övervakande samhälle. Lindgren och Sparrman (2010) anser att genom vardagliga dokumentationer, bedömningar och övervakande blir barnen vana vid vad det innebär att vara förskolebarn och det i sin tur leder till att barn måste anpassa sig till att bli övervakad. De anser också att tekniska verktyg som används i dokumentationssyfte, som till exempel videokamera eller fotokamera inte bör uppfattas som neutrala objekt som inte påverkar deltagarna eller daglig omsorg.

Einarsdottir (2005) har studerat hur man kan använda barnens fotografering som metod i förskolan. I undersökningen observerades två grupper barn som disponerades av digitalkamera under olika långa tidsperioder. En grupp av barnen fick i uppgift att dokumentera med hjälp av digitalkamera viktiga platser i deras omgivning. Andra gruppen fick kameran till disposition under längre tid och de kunde använda den hur de ville. I studien framgår att barnen som fick i uppgift att fotografera för att presentera sin omgivning fotograferade det de upplevde som viktig att visa. Medan andra gruppen av barnen fotograferade det de själva ville, alltså för sin egen skull. Einarsdottir (2005) menar att barnens fotografering är ett annat sätt att kommunicera än det skrivna och det verbala språket. Därmed drar hon slutsatsen att genom att låta barnen använda digitalkamera fritt kan man komma närmare till deras sätt att se på sin vardag i förskolan.

³ dokumentation med hjälp av visuella verktyg, t.ex. videokamera, fotokamera, dator osv.

Fysiska verktyg för dokumentation

Man kan använda olika verktyg till dokumentation. Verktygen har dock olika egenskaper. Vilket verktyg man använder till dokumentation avgör formen och typen av insamlade material. Om man till exempel använder penna och papper får man en text eller bild som datamaterial. Likadant kan man inte få ljud som produkt om man använder enbart fotokamera. Alla verktyg och media som man kan tänka sig att använda till dokumentation har sina speciella möjligheter och begränsningar. Därför kan man säga att man väljer verktyg efter det man vill reproducera. Wehner-Godée (2000) menar att man behöver hitta dokumentationsmetoder som främjar och underlättar utforskandet och upptäckandet. Vidare anser hon att olika material kan ge olika impulser till dokumentation, då natur och kultur möts i samma stund. Att lära sig använda tekniken och bemästra olika dokumentationsmetoder kan dock ta tid. Hon beskriver hur man kan dokumentera med hjälp av olika verktyg och medier:

Penna och papper

Penna och papper används för att skapa bilder och text, eller deras kombination. Wehner-Godée (2010) rekommenderar att använda ett trespaltsprotokoll istället för ett löpande protokoll. Trespaltsprotokoll fungerar så att man delar pappret i tre spalter där pedagoger antecknar det barnet gör, det barnet säger och det pedagogen själv säger eller tänker. Det finns också andra möjligheter till att göra spaltsprotokoll.

Ljudinspelare

Med hjälp av ljudinspelare kan man separera ljud från andra intryck och göra upplevelsen av ljud starkare är vanligt. Wehner-Godée (2000) menar att det är idag vanligare att använda ljudinspelare där man spelar in på en cd-skiva, dvd-skiva eller USB-minne än bandspelare. Man kan också spela in direkt på dator eller på mobiltelefon. För intervjuer eller inspelning av samtalen mellan barn passar dock bäst apparater som är avsatta enbart för ljudupptagningar. Barn kan röra på sig eller vända sig väldigt snabbt när de pratar och då kan det bli svårt att tyda och tolka det de säger om man använt dålig utrustning.

Digitalkamera

Fotokamera används för att dokumentera företeelser eller situationer i bild. Wehner-Godée (2000) menar att jämfört med en vanlig kamera har digitalkamera många fördelar. Man behöver inte vänta tills man framkallar bilderna, utan man kan se bilderna direkt på skärmen. Eftersom bilder finns i digital form, kan man överföra de till datorn och använda i flera sammanhang. Att använda digitalkamera är ganska enkelt, dock kan det ta tid att lära sig manipulera med den. Det kräver också en del skicklighet när man ska dokumentera någon process, till exempel konstruktion. Då behöver man fånga själva konstruktionen och inte barnen som konstruerar för att bilderna ska vara begripliga för andra. Det är också bra om man kan växla mellan halvbilder och helbilder för att fånga sammanhanget. Att ha kunskap om ljusförhållandena är också viktig då man vill skapa bilder med bra kvalitet. Att t.ex. fotografera mot ljuset försämrar bildkvalitet.

Videokamera

Wehner-Godée (2000) beskriver videokamera som är ett multifunktionell verktyg eftersom man kan registrera hur man rör sig, hur man låter och hur man ser ut på samma gång. Filmen kan då skapa en upplevelse av närhet till den inspelade situationen. Man behöver lära sig använda videokameran för att kunna koncentrera sig på själva inspelningen och inte behöva syssla med videokamerans tekniska funktioner. På de nyare videokamerorna kan man se

inspelade passager på skärmen. På så sätt kan man direkt titta på inspelningen och kontrollera att det viktiga finns med. Funktioner som zooma in och zooma ut passar bra när man vill fånga detaljer eller kontext.

Dator

Dator har många funktioner och program som man kan använda sig av. Det kan dock ta tid att lära sig använda dator och skapa en vana. Med hjälp av dator kan man bearbeta dokumentationerna. Man kan använda sig många olika program för att koppla ihop bilder och text (Power Point), göra filmer, diagram, tabeller osv. Wehner-Godée (2000). Dator ger möjligheten till bearbetning av dokumentationen men också lagring. Med hjälp av datorn kan man koppla sig på Internet och göra dokumentationen tillgänglig för många.

Lek och kreativitet

Leken är en av de viktigaste instrument som den pedagogiska verksamheten har möjlighet att arbeta med. Lekens betydelse beskrivs omfattande i Lpfö 98 (rev.2010). Där står det nämligen att:

Leken är viktig för barns utveckling och lärande. Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande ska prägla verksamheten i förskolan. I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barnet kan i den skapande och gestaltande leken få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter (Utbildningsdepartementet, 2010b, s.6).

Vygotskij (1995) beskriver fantasin och erfarenhet som mycket av en grundläggande funktion i människans beteende och utveckling. Vygotskij pekar på hjärnans kombinatoriska förmåga och menar att fantasin och erfarenheter är sammankopplade i den bemärkelsen att de bygger på varandra och därmed stöttar utvecklingen. Utifrån denna teori drar Vygotskij en viktig slutsats för den pedagogiska verksamheten:

Den pedagogiska slutsats som kan dras av detta är att det är nödvändigt att vidga barnets erfarenheter om vi vill skapa en tillräckligt stadig grund för dess skapande verksamhet. Ju mer ett barn har sett, hört och upplevt, ju mer det vet och har tillägnat sig, ju större mängd verklighetsmoment det besitter i sin erfarenhet, desto betydelsefullare och produktivare blir dess fantasi vid i övrigt lika förutsättningar (Vygotskij, 1995, s.20).

Vygotskij menar alltså att ju rikare verklighet barnet har desto mer möjligheter barnet får till fantasi. Barns fantasi och erfarenheter är också viktiga termer i läroplanen för förskolan. Enligt Lpfö 98 rev. 2010 ska den pedagogiska verksamheten utgå bl.a. från barnens erfarenheter. Fantasi och symbolisk tänkande ska stimuleras (Utbildningsdepartementet, 2010b).

Metod

Kvalitativ metod

Jag har valt att använda en kvalitativ metod eftersom jag anser att den passar bäst som verktyg för att få kunskap om det i arbetet presenterade syftet. Enligt Larson (1986) studerar kvalitativa metoder hur något gestaltar sig, vilka egenskaper det har, eller med andra ord, hur något är beskaffat. Det väsentliga i kvantitativa metoder är att de försöker hitta de kategorier, beskrivningar eller modeller som beskriver något fenomen. Man kan säga att man får som resultat en empiriskt grundat beskrivning av hur man kan uppfatta omvärlden. Det handlar således om ett försök att analysera och beskriva det människor säger eller gör, och inte om hur saker egentligen är (Larsson, 1986). Kvalitativ metod blir således en tolkning av verkligheten. Det problematiska med kvalitativa metoder är insamling av materialet men även bearbetning av insamlade materialet sker genom en analys och tolkning. Och tolkning kan aldrig vara i sin natur objektiv.

Datainsamlingsmetoder

Som redskap i relation till syftet har jag valt att använda kvalitativa samtalsintervjuer och observationer för undersökningen. Jag har valt att genomföra två olika undersökningsmetoder för att jag tror att de kan komplettera varandra och att deras kombination kan ge en mångsidig bild av verkligheten.

Intervju

Med hjälp av samtalsintervju kan man komma åt hur ett fenomen gestaltar sig. Samtalsintervjuundersökningar har de fördelar att man får svar som kan vara oväntade. Det finns också möjlighet att följa upp svaren för att få ytterligare information. Dessutom ger samtalsintervju större plats för interaktion mellan intervjuaren och intervjupersonen än andra frågeundersökningar (Esaiasson, 2007). Esaiasson rekommenderar också att utforma korta och lätta begripliga intervjufrågor. Han menar att frågorna ska vara korta och ge långa svar. När jag konstruerade frågorna hade jag detta i åtanke.

Intervjun kan vara uppbyggd på olika sätt beroende på graden av strukturering och standardisering. För min undersökning har jag valt att använda mig av ostrukturerade intervjuer (Stukát, 2011). Det innebär att jag i förväg hade formulerade frågor, men att jag ställde frågorna i den ordning som passade i den enskilda situationen. Eftersom jag var förberedd att öppna intervjun med en tematisk fråga, förväntade jag mig att pedagogerna skulle berätta först fritt. Därefter hade jag planerat att ställa uppföljningsfrågor beroende på vad pedagogen hade svarat på första frågan.

Observation

För att komplettera det material som jag samlade in med hjälp av intervjuer valde jag att också genomföra deltagande observation. Esaiasson (2007) definierar observation som en insamlingsmetod där man fokuserar på icke-verbala data, det vill säga människornas agerande. Observationer är lämpliga när man vill bland annat studera någonting som ter sig självklart för människor att de inte tänker uppge detta i intervjuer eller när man antar att det kan finnas en skillnad mellan det människor säger att de gör och det de sen faktiskt gör.

Stukát (2011) skriver att när man genomför en observation använder man sig själv som mätinstrument genom att använda sina sinnen – titta, lyssna och registrera sina intryck. Fördelen med observation som datainsamlingsmetod är att inhämtad information är konkret,

direkt hämtade från sitt sammanhang, lätt begripliga och ger ett stabilt underlag för en fortsatt tolkning. Det problematiska med observationer är dock att denna metod är tidskrävande och behöver en genomtänkt metodik. En nackdel kan också vara att man i första hand studerar yttre beteenden, och man kan inte komma åt hur den observerade tänker eller vad den känner. En annan invändning är validitetsproblem som berör forskarens närvaro och dess påverkan på de observerade (Esaiasson, 2007).

Stukát (2011) beskriver olika typer av observationer som skiljer sig i olika grader av strukturering och systematiken. Jag har bestämt mig för att genomföra deltagarobservation som kännetecknas av att forskaren deltar in i det observerade situationen. Man observerar det man är intresserad av. Nackdelen kan vara att de observerade kan ändra sitt beteende på grund av forskarens närvaro men också att observationen är alltid subjektiv tolkning av verkligheten.

Urval

För min undersökning valde jag att intervjua och observera verksamma pedagoger som fotograferar barnen i dokumentationssyfte. Med detta val gör jag medvetet ett strategiskt urval. Det innebär att jag vänder mig till de personerna som är verksamma inom mitt intresseområde (Svenning, 2003). Den första förskola jag valde att kontakta är en förskola som jag känner och vet att där brukar pedagogerna ofta fotografera barnen. Jag kontaktade en av pedagogerna per telefon, för att jag ville berätta om syftet med arbetet och för att fråga om de ville ställa upp för en intervju. Jag övervägde möjligheten att skicka ett brev, men jag avsåg den som tidskrävande. På den kontaktade förskola valde jag att intervjua två pedagoger från två olika avdelningar.

Från den pedagog som jag intervjuade fick jag tips om två andra förskolor som enligt pedagogen också använder digitala bilder i dokumentationen. Jag kontaktade de två förskolorna också per telefon och de var villiga att ställa upp för undersökningen. Jag kontaktade även en förskola som är föräldrakooperativ och säger sig vara inspirerad av Reggio Emilia pedagogiken. Jag besökte denna förskola och efter samtalet med en av pedagogerna uteslöt jag den från undersökningen. Jag tyckte att deras sätt att arbeta med digitala bilder inte skiljer sig från det sättet som de förskolor jag redan hade i min undersökning.

I urvalet övervägde jag också barnens ålder. Jag ville att undersökningen skulle omfatta arbetet med barnen i alla förskoleåldrar, det vill säga barn från 1-5 år. Undersökningen kom till slut att omfatta fyra intervjuer och två observationer på tre olika förskolor. Pedagogerna som intervjuats och observerats är utbildade förskollärare och kvinnor. De arbetar på kommunala förskolor som tillhör en och samma enhet. Denna enhet ligger i en förort till Göteborg. Förskolorna ligger i ett bostadsområde med flerfamiljhus. De flesta barn har en svensk bakgrund, och en liten del av barnen har en annan etnisk och kulturell bakgrund. Alla undersökta förskolor har stora barngrupper med ca 17-20 barn per avdelning.

Situation på fältet

Eftersom tillgång till tekniska verktyg förutsätter och påverkar arbetet med digitala bilder och dokumentation, vill jag här lägga fram hur situationen ser ut på de respektive förskolor jag undersökte. På de besökta förskolorna är det pedagogerna själva som dokumenterar med hjälp av digitalkamera det som sker i verksamheten. På varje avdelning har de en liten och relativt enkel digitalkamera som är tillgänglig till alla pedagoger i arbetslaget. Kameran brukar vara på en bestämt plats inne på avdelningen, oftast i köket på någon hylla. Kameran kopplas till en kabel som används för att överföra bilderna till dator. Tillgång till datorer skiljer sig

markant på de undersökta förskolorna. Två intervjuade pedagoger använder en bärbar dator som tillhör avdelningen. En pedagog har sin bärbara arbetsdator och en pedagog använder en stationär dator som befinner sig i ett annat rum och är gemensam för hela förskolan. Barn har inte tillgång till kameran och fotograferar inte.

Genomförande

För att testa om mina i förväg förbereda frågor skulle ge ett användbart och relevant material genomförde jag en pilotstudie, då jag intervjuade en pedagog. Esaiasson (2007) menar att provintervjuer kan vara bra för att kontrollera om frågorna är lättbegripliga och om man kan skapa ett givande och dynamiskt samtal. Samtidigt ville jag pröva att spela in samtalet med min mobiltelefon för att se om det var ett lämpligt verktyg för dokumentation.

Pilotstudien gav ett relevant material och därför bestämde jag att räkna in den i det slutliga resultatet. Pilotstudien visade också att det gick bra att spela in intervjun på min mobiltelefon. Fördelen med att använda just detta verktyg var möjligheten till att överföra det inspelade materialet till dator. Under pilotstudien följde jag Esaiasson (2007) rekommendation om att föra anteckningar i ett block. Meningen är att när intervjuaren är upptagen med att skriva upp noter, får den intervjuade mer tid att svara på frågorna. Jag tyckte dock att det var rätt svårt att vara uppmärksam på svaren när jag antecknade samtidigt. Därför jag valde bort att föra anteckningar vid de övriga intervjuer. Under pilotstudien märkte jag att det passade sig bättre att inte hålla sig strikt till frågornas ordning så som jag hade förberett. Därför ändrade jag frågornas följd beroende av svaren som jag fick från pedagoger. Jag gjorde det medvetet för att hålla samtalet levande och inte hoppa från ett tema till ett annat.

Stukát (2011) betonar att intervjun bör ske i en miljö där intervjuade känner sig trygg och inte blir störd. Jag genomförde intervjuer på pedagogernas hemmaplan. En intervju genomfördes på avdelningen när barnen var ute. De resterande intervjuerna förde jag i arbetsrummet på respektive förskolor. Under en intervju gick larmet på grund av ett fel, men pedagogen verkade inte vara störd av det.

I undersökningssyfte gjorde jag också två observationer på två förskolor. Jag observerade en situation som enligt pedagogen ofta förekommer i förskolan. Den andra observationen genomfördes ute när barnen var på utflykten i skogen. Jag ville även observera hur pedagogen arbetar med de tagna bilderna. Eftersom pedagogen planerade att använda bilderna som underlag till en gemensam reflektion med barnen, ville jag vara med och observera det. Jag har dock inte haft möjlighet att observera denna bearbetning av bilder då pedagogen inte hade tid att genomföra denna reflektion med barnen på grund av att andra personalen i arbetslaget blev sjuka. Under observationer förde jag fältanteckningar med hjälp av penna och papper. Jag har övervägt att använda videokamera för att spela in observationer. Jag avslog denna möjlighet eftersom barnen också skulle synas på inspelningarna.

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Reliabilitet, tillförlitlighet, betyder att undersökningen är korrekt gjord, skriver Stukát (2011). Det är alltid svårt att säkerställa en reliabilitet vid en kvalitativ studie. Jag anser att min undersökning grundar sig på ett korrekt val av arbetsmetoder i relation till problemet. Mitt urval höjer också arbetets reliabilitet då jag valt att intervjua pedagoger med en lång erfarenhet i yrket. Intervjuade pedagoger har många år av erfarenhet med fotografering och dokumentation. Det gör att deras intervjusvar är trovärdiga, som i sin tur höjer tillförlitlighet av denna studie. Stukát (2011) menar att när man gör observationer blir forskaren själv ett mätinstrument. Jag vet inte i vilken grad jag är bra som mätinstrument. Men jag kan säga att jag försökte vara så objektiv jag kunde när jag genomförde observationer. Dessutom förde jag

anteckningar direkt på plats som också höjer studiens tillförlitlighet.

Validitet (giltighet) innebär att man har undersökt det man hade i avsikt att undersöka och inget annat. Validitet talar alltså om att studien ger en sann bild av verkligheten. Under intervjuerna försökte jag ställa så öppna frågor som möjligt utan att leda pedagogerna till svar. Jag har valt att spela in intervjuer och det gav mig möjlighet att gång på gång lyssna på svaren. Denna möjlighet får man inte om man enbart antecknar. Det tycker jag höjer studiens validitet eftersom jag kunde gå tillbaka till exakta pedagogernas svar. Meningen med detta arbete var inte att hitta någon sanning i pedagogernas svar och under observationer. Min studie är uppbyggd på analys och tolkning av pedagogernas utsagor utifrån det teoretiska perspektivet jag antog.

Generaliserbarhet talar om i vilken grad kan studiets resultat generaliseras. Enligt Stukát (2011) är det alltid problematiskt att generalisera kvalitativa studier eftersom dessa har en begränsat urvalsgrupp. Min studie har en kvalitativ karaktär och undersöker hur pedagogerna använder digitala bilder som metod och dokumentationsprocessen. Jag har gjort undersökning på tre förskolor genom att jag intervjuade fyra pedagoger varav två observerade jag under dokumentationsprocessen. Därför gör jag inget anspråk på generaliserbarhet i min studie.

Etiska överväganden

Jag har tagit del av Forskningsetiska principer inom humanistiskt- samhällsvetenskaplig forskning som blev antagna av Humanistisksamhällsvetenskapliga forskningsrådet i mars 1990 och gäller tillsvdare även för Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap. I skriften behandlas fyra huvudkrav som ska följas vid forskning. I min undersökning har jag hållit mig till alla de fyra kraven. Det första kravet talar om att informera intervjupersonerna om syftet med studien. Det andra kravet gäller att deltagande i undersökningen är frivilligt och att deltagare kan när som helst avbryta sin medverkan. Det tredje kravet handlar om konfidentialitet som innebär att medverkarnas personuppgifter ska förvaras varsamt så att obehöriga inte kan få tag på dem. Samtidigt ska deltagarna inte vara urskiljbara i uppsatsen. Det sista kravet handlar om att information inte ska användas i andra sammanhang än det som man har informerat deltagande om (Vetenskapsrådet, 2002). För att respektera de fyra kraven informerade jag de intervjuade om att jag förhåller mig till de här etiska principerna och vad det innebär. Före varje intervju berättade jag för de intervjuade om syftet med arbetet och att jag tänker respektera de forskningsetiska principer som finns.

Innan jag genomförde observationer, informerade jag pedagogerna om syftet med observationen. Eftersom jag fokuserade på pedagogernas agerande och inte barnens och eftersom jag inte använde någon form av inspelning, behövde jag inte begära tillåtelse från barnens vårdnadshavare. Jag skrev en informationslapp till vårdnadshavarna om avsikten med undersökningen och hängde i tamburen på de förskolor där jag genomförde observationer. För att personerna som medverkade i undersökningen inte skulle bli urskiljbara, har jag inte använt deras riktiga namn. Alla namn i resultatdelen och slutdiskussionen är fingerade.

Analysmetod

Jag började med att transkribera intervjuerna för att lättare kunna hantera materialet. Jag har flera gånger läst genom svaren och samtidigt försökte hitta något mönster i svaren. Larsson (1986) menar att när man sammanställer ett resultat genom att gestalta variation i uppfattningar, kräver det upprepade läsningar och reflektioner. Det väsentliga i analysen är att jämföra svaren och hitta skillnader och likheter, anser Larsson. Efter ett stort antal läsningar delade jag upp svaren i olika teman i relation till syftet och frågeställningarna varefter jag

sammanställde resultatet. Efter sammanställningen upptäckte jag att man kunde göra det också på ett annat sätt, till exempel genom att sätta ihop resultatet efter varje pedagogens svar. Jag tyckte dock att den formen av sammanställningen jag valt var lämpligast i relation till forskningsfrågorna och till relation till redskapen som jag använt i undersökningen. Till resultaten kopplade jag citaten ur de genomförda intervjuerna. Jag valde bland många intervjuцитat de jag tyckte illustrerade bäst den beskrivna kategorin eller problematiken.

Resultat

Här presenterar jag resultatet från min analys av intervjuer med fyra pedagoger och två observationer. Jag har valt att redovisa resultatet i två delar. I första delen är resultatet baserat på intervjuer med de fyra pedagogerna. I början av första delen presenterar jag hur den tekniska utrustningen ser ut på de undersökta förskolorna. Därefter följer resultatet sammanställt i kategorier som var relevanta till forskningsfrågorna och till relation till redskapen som jag använt i undersökningen. Andra delen av resultatet består av två fallbeskrivningar och där resultatet utgår från observationer och intervjuer med de observerade pedagogerna.

Vilka situationer väljer pedagogerna att fotografera?

Pedagogerna uppger att de fotograferar en stor skala av olika situationer under dagen. Jag delat upp situationerna i två kategorier: planerade aktiviteter och ”fri lek”. Det som skiljer fotografering i de här två tillfällen är först och främst graden av planering och det innehåll som pedagogerna vill fånga på bild.

Planerade aktiviteter

Pedagogerna menar att de fotograferar först och främst planerade aktiviteter där de i förväg bestämt att de ska fotografera det som ska hända under aktiviteten. Eftersom aktivitet är planerad känner pedagogerna till dess innehåll och därefter väljer ut de situationer som ska dokumenteras. Det kan handla om en utflykt till skogen, experiment i samlingen, mattelektion ute på gården, Halloweenfest osv. Pedagogen Monica berättar om fotografering i planerade situationer på följande sätt:

Man kan ju säga att man förbereder genom att när man har en samling då tar man alltid med sig kameran då vet man att man alltid kommer fotografera. Det är klart.(...) Det är en form av planering att jag vet att detta kommer att ske, och kommer jag ta med mig kameran för att fotografera. Ska jag måla med barnen, då tar jag med mig kameran för att jag vet att jag kommer fotografera det som målats eller en utflykt.

Pedagogerna berättar att i planerade aktiviteter tas bilder oftast på alla barn samtidigt eller på varje barn enskilt. Några av pedagogerna säger att de tar kort på händelsen eller skeendet utan att något barn finns med på bilden och det är för att detaljerat illustrera det arbetet som har gjorts så att även utomstående kan få en tydlig bild om arbetet. Det kan röra sig om bilder på ett experiment, barnens alster eller konstruktioner osv. Således kan det finnas på bilden till exempel tillbringare med kolsyrat vatten med russin i, smöret som barnen har gjort, eller en hög med kottar.

Den ”fria leken”kanske vidare studie-skillnad i använd.

Pedagogerna menar att de också fotograferar i oplanerade aktiviteter, där barnen leker fritt. Då pedagogerna ser något intressant som de vill dokumentera hämtar de kameran och tar bilder. De menar vidare att där tas inte kort på alla barn utan bara på enskilda barn eller på det som är intressant i det momentet. Det kan handla om situationer där något barn cyklar, gungar på gungan eller har gjort sandkakor osv. I två fall berättar pedagogerna att de under ”fria leken” också fotograferar utifrån barnens initiativ. Och det är när barnen ber pedagogen själva att dokumentera något, till exempel ett hus som de precis har byggt. Pedagogerna talar om att mycket fotografering under ”fria leken” sker impulsivt:

Det blir inte så mycket att man väljer utan det är egentligen en impuls. Man har kamera

med sig och så ser man: Nä, men här var en rolig grej att liksom ... a... där ser jag att hon har lärt sig någonting. (Barbro)

Pedagogerna berättar också att de fotograferar barnen i väldigt olika situationer, dock helst inte när de är nakna. Enbart en pedagog uppger att hon tar bilder på barn när de är nakna och det är när de har en vattenlek. Pedagogen uppger att meningen är att dokumentera barnens lek och inte deras nakenhet. Hon medger dock att hon upplever ett etiskt dilemma på grund av att det kan finnas möjlighet till spridning av bilder på Internet.

Alla pedagoger uppger att det finns mycket som sker under den ”fria leken” eller ute på gården som de skulle vilja fotografera men de har inte alltid kameran med sig. Kameran finns ofta på hyllan i köket och då måste pedagogerna gå och hämta den för att kunna fotografera. Ibland tar pedagogerna kameran med sig och har de den i fickan för att kunna fotografera spontant.

Vad fokuserar pedagogerna på när de fotograferar?

Alla pedagoger uppger att när de väljer ut en situation som ska fotograferas, fokuserar de först och främst på läroprocesser, produktion eller ett skeende. En del pedagoger vill också fånga roliga situationer på bild. Alla intervjuade pedagoger anser att det allra viktigast är att fånga bilder på läroprocesser eller situationer där barnen lär sig någonting. Det kan handla om olika situationer i planerade aktiviteter eller under ”fria leken” där pedagogen bedömer att barnet kan någonting som inte kunde tidigare. Pedagogerna beskriver detta med termer *lärande*, *läroprocess*, *utveckling*, *utvecklingsprocess*, *framsteg*. Pedagogerna uppger ett rad exempel på situationer där de bedömde att barnet hade lärt sig att cykla, tagit fart på gungan själv, delat sin mat, hoppat rep, stått på ett ben osv. En del pedagoger menar att bilderna här fungerar som ett bevis på att barnet verkligen har lärt sig och utvecklats. Monica för fram några exemplar:

... alltså skeenden ... alltså till exempel ett barn som man upptäcker ... wow ... nu kan den sparka på sparkcykeln, då vill man ju fånga barnet när det verkligen sparkar iväg, eller ... när det klättrar upp på gungan, vill man verkligen fånga det när det precis klättrar upp. Alltså fånga just ögonblicket när det sker ... där det har skett en utveckling.

Pedagogen Anna ger ett annat exempel, där hon beskriver att hon fokuserar på utvecklingsprocessen när hon fotograferar barnen:

(...) vi dokumenterar barnets utvecklings processen försöker vi fånga hur det gick till. och då kan det ju vara till exempel när de är små att de kan äta själva att de kan klättra upp så de har lärt sig det och... första orden när de är riktigt små ... toalett besök, när de tvättar händerna, när de börjar ta på sig, och pusslar (...)

Pedagogerna uppger att i allra flesta fall initieras fotografering av lärandesituationer från deras sida. De menar att det är de själva som bedömer att något barn har gjort ett framsteg i utvecklingen eller har lärt sig någonting och tycker att det ska dokumenteras. I ett fall berättar pedagogen att hon brukar ta kort när barnen själva upptäcker att de har lärt sig någonting nytt. I detta exempel har en pojke upptäckt att han kan stå på ett ben:

Det kan vara ett enskilt barn som har gjort nåt som är jättenöjd med det här.(...) vi har gympa och så säger han helt plötsligt: Titta jag kan stå på ett ben. För det hade han inte kunnat förut. Och då var vi så fräcka för då hade jag inte med mig kameran precis då. Men nästa gång vi hade gympa och samma låt så tog jag kort på honom. Det var liksom en bekräftelse för honom att det har jag faktiskt lärt mig nu. För detta kunde jag inte

innan. (Barbro)

Att dokumentera samspel mellan barnen är också viktigt för pedagogerna. De menar att de försöker fånga samspelet och kommunikation mellan barnen. Ofta rör sig det om situationer där barn leker två och två eller i en mindre grupp. Pedagogerna uppger att de fotograferar barn under lek som inte tidigare har lekt tillsammans. Ofta är just samspel i barnens lek i fokus:

Om jag vill dokumentera det lilla barnet som kanske vill leka med sina kamrater så kan jag ta foton på när jag ser detta då så att fokusera på detta här att det leker med det här barnet ... (Anna)

En del pedagoger menar att de också vill fånga på bild en viss skeende eller yttre omständigheter. De berättar att det är intressant att få en bild på till exempel vad det var för väder när barnen gick på en skogs promenad. Ett annat exempel kan vara födelsedag. När barnet fyller år, säger en pedagog att hon fotograferar barnet med ljusen, kronan på huvudet eller liknande. Enligt henne ska på bilden synas att det handlar om en födelsedag:

Är det en födelsedag till exempel då vill jag fånga att det barnet är i centrum och antal ljus och ballonger och när det barnet blåser. (Anna)

Pedagogerna berättar att de ofta fotograferar barns produktion där barnen har byggt eller gjort någonting, till exempel byggt ett högt torn eller ett hus, gjort smör osv. På bilderna, enligt dem, ska antingen enbart produkten synas, till exempel ett hus, eller produkten och barnet som har skapat den.

En pedagog berättar att hon också vill fånga roliga situationer med hjälp av digitalkamera. Hon menar att sådana situationer inte är direkt lärandesituationer utan det är snarare de moment där barn har roligt. Hon ger ett exempel på en rolig situation:

Och det var som en tjej, hon hade liksom tog av sig blöta strumpor och liksom: Oj vad ljusa mina fötter är de ser ut som ljusstrålar. Och då var det mer en rolig kommentar som liksom och då frågar jag henne: Får jag lov att ta kort på dina solstrålar? Och så skriver jag hennes kommentar och så hamnar den i hennes portfoliopärm. (...) det var mer en härlig kommentar för det var liksom från hennes hjärta ... liksom att hon har upptäckt sina fötter där (Barbro).

Vad föreställer tagna fotografier?

Alla intervjuade pedagoger menar att de fotograferar först och främst aktiva barn. De menar att de vill att på bilderna ska synas barn som är i rörelse, agerar eller kommunicerar. De ger några exemplar där barn cyklar, gungar, bygger, står på ett ben, går i skogen, dansar, leker med varandra osv. På bilderna ska, enligt pedagogerna, tidligt synas vad barnen gör eller sysslar med. Pedagogerna menar vidare att bilderna som inte ger tydlig information om händelsen eller aktivitet tas bort. Det handlar om bilder där pedagogen inte lyckades fånga barnet i rörelse, suddiga bilder eller bilder med dålig upplösning. Pedagogen Eva berättar om hur hon fotograferar barnen i samspel med varandra:

Det ska ju vara det som jag har tänkt att jag ska fånga i den fria leken och att man märker att de har ett samspel ... barnen ... inte att de bara sitter bredvid varan och tittar åt varsin håll utan ... verkligen fångar att de har en kommunikation. (Eva)

Från intervjuer framgår att barn som inte gör något särskilt, som enbart står eller sitter utan att

det syns att de lär sig något, inte fotograferas. Pedagogerna berättar att om de tar någon bild där barnet är passiv, raderas bilden efterhand. Det finns dock ett undantag. När barnen har en maskerad, födelsedag, Halloweenfest, Lucia eller där barnen är utklädda, då menar pedagogerna att barnen fotograferas även om de inte är aktiva och enbart står eller sitter. Detta urval illustrerar följande citat:

... alltså där väljer jag ... alltså antingen där det sker ett lärande eller en produktion, dem tycker jag vi ska spara ... när man verkligen ser det. Bilder där barn står rakt upp och ner och tindrar med ögonen är mindre intressanta ... dem kan jag ta bort ... eller bara se ett gäng barn som tittar rakt upp och ner ... beroende på vilken situation det är. Har vi maskerad då är det roligt att knäppa på allihopa som sitter ner. Eller har vi Lucia så är det roligt att knäppa på allihopa som syns med ... även om de inte agerar direkt. Men om man bara tar ett barn som bara står så här så tycker jag att det har föräldrarna tillräckligt med bilder hemma på sitt eget barn ... Alltså det ska vara ett samspel med någonting eller... ett skeende ... alltså någonting som händer som barn lär av. (Monica)

För vem använder pedagogerna de tagna fotografierna?

Alla intervjuade pedagoger menar att de tar bilder först och främst för att synliggöra den pedagogiska verksamheten. Enligt dem har fotografierna tre grupper mottagare: föräldrar, barn och pedagoger. Alla pedagoger uppger att bilderna visas först och främst till föräldrarna. De menar att de gör det för att de vill synliggöra det dagliga arbetet i förskolan och att med hjälp av bilder kan de visa vad de och barnen gör under dagarna. Pedagogerna berättar att de använder sig av olika kommunikationsverktyg för att visa bilderna till föräldrarna: digital fotoram, IT-plattform, eller hänger utskrivna bilder i tamburen. Alla pedagoger tycker att bilderna ger tydlig information till föräldrarna, ibland bättre information än skriven text. Denna åsikt illustrerar följande citat:

Ett kort säger så mycket mer än ord kan man tycka. För när man läser någonting så tolkar man ju in utifrån sin egen erfarenhet och sin egen ryggsäck och så. Men en bild kan ju bli lite tydligare kan jag tycka än att bara läsa en text ... det beror ju hur jag har skrivit hur mottagaren läser det. (Monica)

Andra gruppen mottagare är barn. Alla pedagoger menar att syftet med att fotografera för barnens skull är för att skapa ett minne. Pedagogerna ser bilder som ett medel som kan hjälpa barnen komma ihåg det de gjorde i förskolan. En del pedagoger berättar att bilderna används också som underlag för det gemensamma reflektionsarbetet då de samtalar med barnen om vad som händer på bilden för att synliggöra för barnen deras utvecklingsprocess. De berättar att bilderna fungerar i detta fall som ett slags bevis på att barnet verkligen har lärt sig något nytt och för att göra det medvetet om sitt eget lärande. Pedagogerna anger att bilder som är för barnen bearbetas på olika sätt. De skrivs ut och plastas in, hängs i tamburen, eller läggs i barnens portfoliopärm. De flesta pedagoger berättar också att barnen får en samling med bilder på sig själva på en CD-skiva när de slutar i förskolan.

Den tredje mottagare grupp för bilderna är pedagogerna själva då de menar att bilderna hjälper dem att komma ihåg innehållet av det pedagogiska arbetet. Alla pedagoger använder bilderna som ett minne. De menar att det händer väldigt mycket i förskolan och att man glömmer väldigt fort och det är därför de vill ha bilder som man kan gå tillbaka till.

Två pedagoger menar att bilderna kan fungera även som underlag för reflektion i arbetslaget och för utvecklingsarbetet. De berättar att när man tittar på bilderna kan man se om det pedagogiska arbetet har utvecklats eller om det har stannat kvar på samma nivå. De menar

också att med bilderna som stöd kan de planera för verksamheten eftersom man kan se på bilderna vad man har gjort med barnen och utifrån det kan man utveckla arbetet vidare. Exempelvis kan man titta på dokumentation av temaarbetet, se vad som gjordes, vad gick bra eller mindre bra och sen planera för vidare steg. Följande intervjuцитat visar hur pedagogerna resonerar kring bilderna som underlag till utvecklingsarbetet:

Det är ju en slags dokumentation för oss själva då ... att ... Vad är det vi gör. Kan vi gå tillbaka? Nu har vi inte hållit länge med dokumentation med bilder men kan vi gå tillbaka och se vad är det för kan vi se en utveckling på den här sidan? Både för barnet och för oss själva. Kan det vara så att man liksom om man jobbar med samma sak hela tiden och så glömmer man av har vi gjort det här förut? Jobbar vi med samma sak eller kan vi faktiskt se att vi har faktiskt vidareutvecklat det här arbetet. (Barbro)

En pedagog medger att hon använder fotografierna i barns portfolio som underlag till utvecklingssamtal. Hon menar att om barnet tillåter, bläddrar hon tillsammans med föräldrarna i barnets portfolio, pekar på bilderna och samtalar om barnets kunskaper och utveckling.

Vad använder pedagogerna de tagna fotografierna till i dokumentationsprocessen?

Pedagogerna berättar att de använder digitala bilder till olika ändamål. Eftersom bilderna är i digital form kan en och samma bild användas på olika sätt. Pedagogerna överför bilderna från kameran till dator och sen hanterar de bilderna olika beroende på syftet och mottagaren. Pedagogerna använder sig av digital fotoram, utskrifter, CD, Portfolio, IT-plattform.

Digital fotoram

Alla intervjuade pedagoger berättar att de använder sig av en digital fotoram för att visa de tagna bilderna. I några fall uppger pedagogerna att de kompletterar bildspelet med text, till exempel på ett veckoschema som hänger bredvid eller under fotoramen. Där kan föräldrar och barn läsa om det som hände under veckan. Pedagogen Monica berättar om hur hon använder digital fotoram och kompletterar den med text:

Samt att vi har en sån tavla som bilderna rullar på ...för både barn och föräldrar. De kan tillsammans titta på bilderna som byts varje vecka. Och de ska det vara de aktuella bilder som har skett under veckan som ska också kunnas koppla ihop med den texten som vi har skrivit på veckoschemat. Man ska kunna läsa... det här gjorde vi... och då ska man kunna hitta de bilderna i tavlan.

En av pedagogerna förklarar att föräldrarna kan lyfta upp sina barn och titta på bilderna tillsammans och samtala om vad som hänt under dagen eller veckan. En del pedagoger påpekar också för föräldrarna när bilderna är uppdaterade och uppmuntrar dem att stanna en stund för att titta på bilderna. En pedagog menar dock att föräldrarna brukar vara stressade när de kommer för att hämta sina barn och inte har tid att stå framför fotoramen och vänta till bilden på deras barn dyker upp.

Utskrivna fotografier

Alla pedagoger uppger att de brukar skriva ut en del bilder för att dokumentera något sammanhängande temaarbete. Detta sker genom att de klistrar utskrivna bilder på ett papper i ett stort format och tillsätter text. Färdig produkt hängs ofta i tamburen i barnens eller vuxnas ögonhöjd. Det kan handla om till exempel matematik i skogen, där barnen räknade kottar, eller arbetet med tema vatten. Två pedagoger har kommit med ett och samma exempel som

gällde bilder på barnen som målar, som dokumentation av processen. Bilderna hängs bredvid barnens målningar för att illustrera själva processen av målning. I två fall berättar pedagogerna att de brukar sammanställa dokumentation av temaarbetet i samarbete med barnen. Då barnen är med och hjälper till att klistra bilderna på pappret och formulera eller i vissa fall skriva texten. Färdiga produkter hängs upp i tamburen för att föräldrarna ska kunna se det.

En del pedagoger berättar att bilderna kan fungera som ett underlag för reflektion då pedagogerna samtalar med barnen om vad som finns på korten och för att synliggöra det de hade gjort och det de hade lärt sig. Pedagogerna berättar om hur hon använder bilderna i en gemensam reflektion med barnen:

Och sen är det väldigt bra att sitta och reflektera, som jag sa tillsammans, med barnen. Det blir en slags återblick. Ja, vad gjorde vi? Och vad hände? Och så vidare, va. Så det blir en reflektion så som många gånger är nödvändig. (...) Sen är det en läroprocess...ett barn som sitter på gungan och börjar göra...och ta fart, eller tar hopprepp och börjar eller försöker hoppa repp så fotograferar men det. Och sen sitter man ner och pratar om det hur gjorde du det egentligen?

I ett annat fall berättar pedagogerna att de dokumenterar arbetet med temat genom att de skriver ut bilder och plastar in dem som kort i ett litet format. Korten finns på en hylla på avdelningen och är således tillgängliga för barnen. Barnen kan bläddra i dem och komma ihåg det de gjorde i förskolan.

CD skiva

Alla pedagoger förutom en berättar att de sparar barnens bilder i enskilda mappar på dator och i slutet av året bränner de bilderna på en CD skiva. Barnen får CD:n med bilderna hem som ett minne från förskoletiden. Den pedagog som uppger att hon inte gör det menar att hon gjorde det tidigare men att hon slutade på grund av tidsbrist. En annan pedagog berättar att det kan vara problematiskt att ge bilder till föräldrarna eftersom det finns möjlighet till spridning av bilder på Internet. Hon uttrycker att denna problematik bör diskuteras mera:

... jag kan tycka just nu att den här debatten som har kommit upp ... med ... att lägga ut bilder på nätet. Jag har pratat med föräldrarna om att det här ... de här bilderna vi ger dem får inte komma ut på nätet ... Sen ligger det ju i föräldrarnas... egen moral vad de gör med det. Men där tycker jag det är... där känns lite lurigt ... hur föräldrarna hanterar det. Läger de ut bilder på Facebook kan andra föräldrars barn hamna i situationer som de inte vill. Det tycker jag är lite jobbigt. När man lämnar ifrån sig någonting och inte har kontroll på det...(Monica)

Portfolio

I två fall berättar pedagogerna att de använder bilder till portfolio. En av pedagogerna uppger att de precis har börjat använda portfolion på avdelningen men att de inte har kommit långt. Portfolion beskrivs av pedagogerna som en pärm som är uppdelat tematiskt i olika rubriker. Under rubriken *Jag* finns bilder på barnet, inskolningen, barnets familj, huset där barnet bor, födelsedagar osv., Under rubriken *Jag kan* – finns bilder på barnet under någon aktivitet. Under rubriken *Jag tycker* finns bilder som illustrerar det barnet tycker osv. Pedagogerna berättar att bilderna utgör en viktig del i portfolion:

...det har ju underlättat väldigt mycket att få...att ha den möjligheten att ha bilder på hela processen, läroprocessen och... bland annat. För att det hade varit svårare..mycket svårare utan.

Pedagogen berättar att i portfolion sparas förutom bilder även barnens teckningar, målningar, texter osv. Hon berättar också att pedagogerna i arbetslaget har sina ansvarsbarn som de gör respektive portfolio med. Det förekommer också att pedagoger tar bilder på andra barn än deras ansvarsbarn och sätter dem i portfolion. Detta sker på grund av pedagogerna är inte alltid närvarande i förskolan på grund av skiftarbete, sjukdomar, kurser osv. Pedagogen lyfter upp att portfolion skapas tillsammans med barnen. Det vill säga att barnen har en viss inflytande över de bilderna som ska klistras i portfolion. Pedagogen påpekar att portfolion inte är menat som en vuxenprodukt, utan snarare en produkt av samarbete mellan barnet och pedagogerna. Detta illustrerar följande citat:

Och sen får man som sagt... så ha en diskussion runt vad ska vi dokumentera. Det är väldigt viktigt att man är medveten om det så att det inte blir som ett fotoalbum. Det är inte det som är meningen va.

Samma pedagog uppger att portfolion följer med barnet under tiden i förskolan och när barnet slutar får det med sig hem. Portfolion är placerad så att den är tillgänglig för barnen och de kan titta i den när de vill. Föräldrar uppmuntras av pedagogerna till att bläddra i portfolion tillsammans med barnen för att se hur barnet har utvecklats och som underlag till ett gemensamt samtal. Pedagogen berättar också att portfolion kan fungera som ett underlag till ett utvecklingssamtal, där pedagogerna utgår från det som är dokumenterat då bilderna ger en beskrivning och berättelse, en biografi.

IT-plattform

I ett fall berättar pedagogerna att de i arbetslaget lägger bilder även på Internet. De använder sig av Hjärntorget, som är Göteborgs Stads pedagogiska IT-plattform. Denna plattform är tillgänglig för alla pedagogiska enheter, det vill säga för förskolan, skolan, gymnasiet och vuxenutbildning. På denna virtuella mötesplats har vårdnadshavare, pedagoger och barn möjlighet att kommunicera och få information. För att kunna använda denna plattform och se inlagda bilder måste man logga in. Inloggningsuppgifter får dock bara de som är verksamma inom respektive förskola eller barnens vårdnadshavare. Det betyder att utomstående människor inte får tillgång till den information eller bilder som pedagogerna lägger ut.

Pedagogen menar att det finns många fördelar med att använda IT-plattformen för att dokumentera verksamheten. Hon tycker att föräldrarna är stressade när de hämtar sina barn i förskolan och kanske inte har tid att stå i tamburen och vänta till bilden på deras barn kommer fram. Därför är det smidigare menar hon att använda IT-plattformen, då föräldrarna kan titta på bilderna hemma i lugn och ro. Föräldrarna har också möjlighet att ladda ner bilderna från Internet, men hon tror att de inte gör det. Pedagogen uppger att dokumentera verksamheten på IT-plattformen är först och främst för föräldrarna för att barnen inte kan själva sätta på dator, logga in och bläddra i bilderna. Hon menar att bilderna för barnen har de i en annan form. Hon anger också hon uppdaterar bilderna och information veckoviss men att arbetet är tidskrävande.

Resultat utifrån observationer

Här presenterar jag resultatet utifrån de två observationer jag har gjort på fältet. Resultatet sammanställt från analysen av observationer och illustrerar hur pedagogerna använder fotografering som dokumentationsmetod i praxis och hur de hanterar bilderna efteråt. Den första situationen handlar om en utflykt till skogen där barnen får i uppgift att känna på olika naturföremål i syftet att lära sig naturkunskap. Där dokumenterar en pedagog, vi kan kalla henne Anna, händelserna utspelar sig i en planerad aktivitet ute i skogen. Den andra situation

utspelar sig inne på avdelningen, då barnen har samling. I detta fall fotograferar en pedagog (Monica) en planerad aktivitet som är ett experiment med kolsyrat vatten och russin.

Vilka situationer väljer pedagogerna att fotografera?

Resultatet visar att när pedagogerna fotograferar gör de ett strategiskt urval av situationer som händer under dagen i förskolan. I de observerade situationerna fotograferar bägge pedagogerna planerade aktiviteter. I det första fallet fotograferar Anna barnen i skogen när de rör olika naturföremål. Aktivitet är planerat i syftet att lära barnen naturvetenskap och matematik. I det andra fallet fotograferar Monica experiment med vatten i samlingen. Bägge pedagoger fotograferar inte under hela förloppet. Anna avstår från att fotografera när barnen promenerar till skogen, när de lyssnar på pedagogen, när de samtalar med varandra, äter frukt, osv. Hon fotograferar enbart genomförandet av den planerade uppgiften som barnen fick av pedagogen. Likadant väljer Monica att inte fotografera hälsning, namnupprop och när barnen räknar i början av samlingen. Utan hon koncentrerar sin fotografering enbart på experimentet, alltså den aktivitet som var planerad.

Vad fokuserar pedagogerna på när de fotograferar?

När pedagogerna fotograferar fokuserar de på barnens genomförande av uppgifterna. I första fall fotograferar Anna barnen som rör naturföremålen. I det andra fallet fotograferar Monica barnen när de tittar på glaset och tillbringaren. Hon fotograferar enbart tillbringaren med russin i. I bägge situationerna fokuserar pedagogerna på barnen och genomförande av det planerade aktivitet.

Vad föreställer de tagna fotografierna?

På bilderna som pedagogerna tog under observationen syns barnen i mitten av någon aktivitet. På bilder som Anna tog syns barns överkropp, ansiktet, handen och föremålet barnet känner på. På bilder som Monica tog syns barn som en grupp när de tittar mot tillbringaren med kolsyrat vatten och glaset med vanligt vatten. På några bilder syns enskilda barn som tittar nyfiket på tillbringaren. Det finns också några bilder där inget barn syns, utan enbart tillbringaren med russin i eller glaset med russin i. I bägge fall syns på bilderna aktiva barn, barn som rör ett föremål, eller barn som tittar på någonting.

Hur använder pedagogerna de tagna fotografierna i dokumentationsprocessen, dvs. till vad och för vem?

Denna frågeställning besvaras utifrån resultatet av en observation. Observation av situationen där Anna skulle bearbeta bilder saknas. Anna berättade att syften med att ta bilder under det planerade aktivitet i skogen var dokumentera barns lärande. Hennes plan för bearbetning av bilder var att skriva ut bilderna och tillsammans med barnen dokumentera temaarbetet. Hon planerade även att använda bilderna som underlag för gemensam reflektion. På grund av tidsbrist hade Anna inte bearbetat bilderna. Det är därför observation av vad Anna använde bilderna till saknas.

Monica överför bilderna från kameran till dator, hon sorterar bilderna och lägger dem i barnens mappar. Monica gör ett urval av bilder i relation till syfte och efter bildernas kvalitet. Hon tar bort en del bilder som är suddiga eller där barnen blundar med ögonen och överför dem till ett USB-minne. Den sätter hon i den digitala fotoram som hänger i tamburen. Samtidigt skriver hon några rader på veckoschemat om samlingen och experimentet. Senare på eftermiddag när föräldrarna har kommit till förskolan för att hämta sina barn, berättar Monica om experimentet och uppmuntrar föräldrarna att titta tillsammans med barnen på de ”fina” bilder. Hon använder sig av tekniska verktyg för att förmedla innehållet av det

pedagogiska arbetet till föräldrarna. När föräldrarna kommer till förskolan leder hon deras uppmärksamhet mot bilderna. Bilderna fungerar här som ett kommunikationsmedel för att förmedla innehållet av dagens samling. I processen av bildtagande och bearbetning av bilder involveras inte barnen. I stället hanterar pedagogen bilderna själv.

Sammanfattning av resultatet

Resultatet visar att när pedagogerna i studien fotograferar i dokumentations syfte gör de ett strategiskt urval av situationer som händer i förskolan under dagen. De väljer att fotografera barnen under planerade aktiviteter men även under ”fri lek”. De föredrar att fotografera barn under någon aktivitet, alltså aktiva barn. Enligt pedagogerna förekommer också att de fotograferar barnens konstruktioner och produktioner, skeende och roliga situationer. När pedagogerna väljer ut en situation som ska fotograferas, vill de fånga på bild att barnet lär sig någonting eller har utvecklats. Pedagogerna beskriver deras objekt av fotografering med termer *lärande, läroprocess, utveckling, utvecklingsprocess, framsteg*.

Resultatet visar även att pedagogerna i studien använder bilderna först och främst i syftet att synliggöra verksamheten. Bilderna är menade framförallt till föräldrarna i syftet att förmedla det som händer i förskolan. Pedagogerna använder bilderna även för att de vill synliggöra barns lärande och för att skapa ett minne för barnen. Bilderna tycks vara ett bevis på att barnen har lärt sig någonting och utvecklats. En del pedagoger menar att de använder bilderna även som underlag till en gemensam reflektion med barnen i syftet att göra dem medvetna om sitt eget lärande.

Det framgår i resultatet att pedagogerna använder sig av olika verktyg för att bearbeta, presentera, och spara de tagna bilderna. De använder sig i första hand av digitala fotoramar, utskrifter och CD-skivor. Några av pedagogerna använder sig också av portfolion och IT-plattformen (Hjärntorget).

Studiens övergripande resultat visar att när pedagoger fotograferar i dokumentations syfte gör de ett strategiskt urval av situationer och att de använder digitala fotografier som kommunikationsmedel för föräldrarna i syftet att synliggöra verksamheten.

Diskussion

Här kommer jag att diskutera resultatet i relation till syftet och styrdokumentet. Diskussion är uppdelat tematiskt under olika rubriker som är relaterade till frågeställningarna. Resultatet diskuteras även i relation till relevant litteratur. I slutdiskussionen kommer jag att diskutera digitala bilder och dokumentationsprocessen i relation till lärandeprocessen enligt Lpfö 98 (rev. 2010). Därefter följer mina förslag till fortsatt forskning.

Nya erfarenheter

I resultatet framgår att när pedagogerna fotograferar gör de ett strategiskt urval av de situationer som händer i förskolan. Pedagogerna menar att de väljer att fotografera olika situationer under planerade aktiviteter och ”fri lek”. Man kan se de olika aktiviteter också som situationer där barn skapar nya erfarenheter. Pedagogerna fotograferar inte det som upprepas ofta, till exempel upprop under samlingen eller när barnen räknar varandra, när de klär på sig, när de äter, går, äter frukt osv. Sådana situationer upprepas i förskolan varje dag och räknas inte som ”nya” erfarenheter som ska fotograferas. Snarare ser pedagogerna erfarenheter som något nytt som inte har hänt tidigare och därmed är värt att fotografera och dokumentera. Vygotskij (1995) påpekar på vikten av att skaffa sig många erfarenheter och dess samband med fantasin. Han menar att människans utveckling bygger på utvidgandet av erfarenheter i kombination med fantasin. Erfarenheter anses vara viktiga enligt Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b) där står det att förskolans uppgift är att erbjuda barnen nya erfarenheter för att bygga lärande på dem. Pedagogerna skall därmed utgå från barns erfarenheter för att utveckla deras kunskaper och färdigheter.

Att fotografera barns lärande under oplanerade aktiviteter och den ”fria leken” är viktigt enligt pedagogerna i studien. De menar att de tar bilder på barnen när de leker för att de vill synliggöra deras lärande, samspel med varandra, kommunikation, utveckling men även roliga momenten. Leken spelar sålunda en central roll i verksamheten och dokumenteras ofta med hjälp av digitala bilder. Leken i läroplanen beskrivs som väldigt betydelsefull och multifunktionell. Där står det nämligen att verksamheten ska främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet samt stärka barnets intresse för att lära och erövra nya erfarenheter (Utbildningsdepartementet, 2010b).

Barns lärande står i fokus

I resultatet framgår det att pedagogerna vill först och främst dokumentera barns lärande. De vill också fotografera produktion, skeende och roliga stunder. Barns lärande är dock det viktigaste element i dokumentation som pedagogerna vill fånga på bild. Barns lärande beskriver pedagogerna med termer: *lärande, läroprocess, utveckling, utvecklingsprocess, framsteg*. När man tittar närmare på hur läroplanens strävande mål är uttryckta, ser man att de flesta mål är formulerade i termer av lärande och utveckling. Där står det explicit att förskolan ska sträva efter att varje barn *utvecklar* en rad kunskaper och färdigheter (Utbildningsdepartementet, 2010b). Man kan då se ett sammanhang mellan pedagogernas strävan efter att fånga barns lärande och utveckling på bild med dem stävande mål som är uttryckta i läroplanen. Det som dock är oklart om det verkligen är lärandesituationer som pedagogerna fotograferar och dokumenterar. Enligt det sociokulturella perspektivet (Säljö, 2010a) är i stort sett varje situation en lärandesituation. Man alltid lär sig någonting i varje situation. Frågan är då om barnen verkligen lär sig det pedagogerna tror att de lär sig i de ögonblick som fotograferas. Fångar pedagogerna verkligen en läroprocess på bilden eller enbart en situation som representerar en ny erfarenhet och därmed en potentiell lärandesituation?

Aktiva barn

Resultatet visar att pedagogerna vill ha bilder som föreställer barn i någon aktivitet. Således syns på bilderna enbart aktiva barn. Bilder där barnen är passiva raderas. Man kan fråga sig om pedagogerna väljer att fotografera och därmed uppmärksamma de barn som är aktiva och gör saker, bygger ofta, leker mycket, visar att de har lärt sig någonting. Men vad händer med de barn som är tystare och inte uttrycker sig mycket, syns de på bilderna? Lindgren och Sparrman (2003) påpekar att genom dokumentationspraktiken och vilja att göra lärandet synlig skapar man en norm som ett sätt att vara barn på. Genom att pedagogerna visar bilderna på enbart aktiva barn, skapar de samtidigt en ny norm för förskolebarn. Enligt denna norm ska barn inte bara synas och vara underordnade till vuxna utan de ska även vara aktiva. Att vara osynlig eller att inte vilja delta i dokumentationen och att vara passiv blir således en avvikelse från normen.

Att synliggöra verksamheten

Pedagogerna använder digitala bilder för att de vill synliggöra verksamheten. Bilderna skapas för att de ska visas för föräldrarna, för barnen och för pedagogerna själva. Pedagogerna använder sig av olika verktyg beroende av syftet och mottagaren. De använder sig av digitala fotoram, utskrifter, IT-plattform, CD, portfolio. Pedagogerna har flera syften med att dokumentera verksamheten. Det övergripande syftet är att göra verksamheten synlig för föräldrarna och för att uppmärksamma läroprocessen för barnen.

Bilder som kommunikation

Pedagogerna i studien använder sig i första hand av digitala bilder för att synliggöra verksamheten för föräldrarna. Med hjälp av bilderna vill de berätta: "Så här gör vi i förskolan." Bilderna fungerar sålunda som ett kommunikationsmedel mellan pedagogerna och föräldrarna. För att nå till föräldrarna använder sig pedagogerna av olika tekniska och materiella verktyg, så som digitala fotoram, IT-plattform, portfolio, utskrifter. I resultatet framgår att fotografierna kompletteras ofta med en text i form av en portfolio, veckoschemat som komplement till digitala fotoram, och texter i dokumentation av teman. På så sätt utgör bilderna viktig del av dokumentation eftersom det är texten som komplement till bilder och inte tvärtom. Wehner-Godée (2000) menar att valet av dokumentationsverktyg är viktigt eftersom den avgör hur slutresultatet ska se ut. Vidare menar hon att digitalkamera har den egenskap att den kan "frysa ögonblicket", på så sätt fungerar digitala bilder som ett hjälpmedel för pedagogerna till att återberätta de ögonblick och aktiviteten som annars skulle svårt beskrivas med en text. Man kan säga att digitalkamera har de egenskaper som skapar ramar för slutprodukten och därmed lockar till att fotografera aktiviteter och moment som annars inte skulle kunna fångas med ett annat verktyg.

På ett sätt är pedagogernas användning av digitala bilder som kommunikationsmedel också uttryck för dagens tekniska samhälle. Mycket av dagens kommunikation sker inte inom personliga möten utan mycket information förmedlas via tekniska redskap. Säljö (2010b) menar att tekniska redskap påverkar vårt sätt att tänka och kommunicera. Att pedagogerna använder sig av olika kommunikationsmedel kan också bero på att de försöker anpassa sig efter de behov som finns i verksamheten men även efter de tekniska förutsättningarna som finns i förskolan. Om man har en bärbar dator på avdelningen som är kopplat till skrivaren blir det också lättare att skriva ut bilder. Under intervjuer uttryckte pedagogerna att de skulle vilja arbeta mera med digitala bilder och dokumentation, men att de inte kan på grund av tekniska förutsättningarna och tidsbrist.

De bilder som föräldrarna får se är bilder på aktiva barn. Bilder där barn är passiva tas bort och därmed inte förmedlas till föräldrarna. Pedagogerna visar enbart de bilder där det händer

något nytt, något spännande, eller något roligt. Således visar pedagogerna förskolan som en arena där det händer saker, där barnen lär sig, är aktiva, skapande och har roligt. Man kan fråga sig om det är den verkliga bilden av förskolan eller snarare en ideal som pedagogerna vill skapa. Det kan också vara så att pedagogerna vill visa till föräldrarna det de vill se, att deras barn lär sig, utvecklas, skapar och har roligt.

Bilder som minnen

Pedagogerna menar att de använder digitala bilder för barnen och för sig själva i syftet att skapa ett minne. De vill även synliggöra barns lärande. Pedagogerna menar att de använder olika verktyg och media, CD-skiva, portfolio, utskrifter, för att barnen ska komma ihåg händelserna och upplevelserna i förskolan. Pedagogerna uttrycker att bilderna hjälper dem att komma ihåg innehållet av den pedagogiska verksamheten. I linje med den sociokulturella teorin (Säljö, 2010b) kan man se digitalkamera som en kulturell redskap och bilderna som kulturella artefakter. Enligt Säljö (2010b) bidrar kulturella redskap till att utveckling av kunskaper och färdigheter blir kumulativ. Med hjälp av materiella artefakter kan man bibehålla informationer under en lång tid. Således fungerar bilderna för pedagogerna och barnen som ett extern minne. Eftersom det händer mycket i förskolan under dagarna, blir bilderna ett hjälpmedel till att minnas för pedagogerna och barnen.

I resultatet framgår att en del pedagoger i studien säger sig använda digitala bilder i syftet att synliggöra barns lärande. Några pedagoger menar att de använder bilderna som ett underlag för en gemensam reflektion i syftet att uppmärksamma hur barnen själva lär. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) menar att barns metakognitiva kunskaper och färdigheter har stor betydelse för deras förmåga att lära sig. Enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) gynnas barns lärande genom att pedagoger fokuserar på att utveckla barns förståelse kring eget lärande. Här kan man se en liknelse i det arbetsstämman som några av pedagogerna i studien använder. Bilderna blir här ett viktigt medel för till att synliggöra barns egna läroprocesser och göra barnen medvetna om hur de lär. Lindgren och Sparrman (2010) poängterar att dokumentationspraktik däremot beskrivs ofta som en metod där barns deltagande tas för givet och inte ifrågasätts. De menar att genom visuell dokumentation lär barn att anpassa sig att leva i ett övervakande samhälle.

Resultatet visar även att några av pedagogerna säger sig använda fotografier i dokumentationen som ett underlag för en gemensam reflektion i arbetslaget. I studien framgår dock inte på vilket sätt de gör det. Det nya kapitlet i läroplanen (Utbildningsdepartementet, 2010b) som handlar om uppföljning, utvärdering och utveckling av verksamheten föreskriver att pedagoger i förskolan ska dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla och att de ska använda olika former av dokumentation. I studien framgår att använda digitala bilder som underlag till reflektion och utvecklingsarbete är dock inte det främsta syftet med pedagogernas fotograferande i förskolan.

Utifrån intervjuer framgår inte om barnen involveras i dokumentationsprocessen. En pedagog berättar att barnen är med när portfolion skapas och när presentation av teamarbetet sammanställs. Utifrån observationer kan man se att barnen inte inblandas i dokumentationsprocessen. Det innebär att den bilden som presenteras av pedagogerna kan vara ensidigt, det vill säga enbart från pedagogernas synvinkel. Detta resultat kan dock bero på att observationer utfördes i en liten omfattning och att jag inte har explicit frågat pedagogerna om barnen involveras i dokumentationsarbetet. Den reviderade läroplanen Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b) ställer krav på att barnen ska involveras i dokumentationen och deras synpunkter ska lyftas fram. Det i sin tur leder till att pedagogerna

ska vara tvungna att inkludera barnen i dokumentationsprocessen. Hur kan man som pedagog hantera detta krav? En av lösningar kunde vara att ge barnen kameran i handen som Einarsdottir (2005) beskriver i sin studie och låta de fotografera och därmed dokumentera sin vardag. På så sätt kan man få en ny dimension i dokumentationen som kan hjälpa pedagogerna att förstå barnens syn på verksamheten.

Slutdiskussion

Lpfö 98 reviderad 2010 (Utbildningsdepartementet, 2010b) beskriver lärande som en process, en livslång process. Enligt denna läroplan skall barns lärande och utveckling kontinuerligt dokumenteras. Alltså det är lärandeprocesser och utveckling som ska dokumenteras. Frågan är om pedagogerna lyckas fånga barns lärandeprocesser och utveckling med en digitalkamera som verktyg. Syns lärandeprocesser och utveckling på de tagna bilderna? Här vill jag därmed diskutera digitala bilder i dokumentationsprocessen i relation till lärandeprocessen.

I resultatet framgår att pedagogerna gör ett strategiskt urval av situationer när de fotograferar i förskolan. Resultatet visar även att pedagogerna fotograferar i första hand planerade aktiviteter. När pedagogerna fotograferar under planerade aktiviteter, fångar de på bild bara en liten del av det som händer under aktiviteterna. Det innebär att en stor del av aktiviteternas innehåll inte syns på bilderna. Enligt pedagogerna i studien ligger fokus under fotografering på barns lärandeprocesser, utveckling, utvecklingsprocesser och framsteg. Finns det möjlighet att pedagogerna missar en stor del av barns lärandeprocesser, utvecklingsprocesser och framsteg eftersom de fotograferar enbart innehållet av den planerade aktiviteten? Det kan hända att pedagogerna missar situationer där till exempel barn samspelar med varandra, barns lärandeprocesser eller roliga moment på grund av att pedagogens fokus är riktat mot den planerade aktiviteten. Man kan också säga att pedagogernas fokus skapar ramar för dokumentations innehåll, som i detta fall är innehållet av den planerade aktiviteten.

I resultatet framgår även att på bilderna syns aktiva barn. Hur kommer det sig att pedagogerna fotograferar enbart barn som är i någon aktivitet? Varför syns inte passiva barn på bilderna? Som jag påpekat tidigare, vill pedagogerna dokumentera barns lärande och utveckling. Kan det vara så att pedagogerna ser barns lärande som en aktivitet? Kan pedagogernas fokus på aktiviteter och aktiva barn ha något sammanhang med den konstruktivistiska synen på barn och lärande? Enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) är barn en aktiv medkonstruktör av sin egen kunskap. Barnets egen aktivitet som medskapare av kunskap betonas. Enligt det sociokulturella perspektivet (Säljö, 2010a) är barnet också aktiv när det lär sig eftersom kunskap aproprieras i sociala situationer. Däremot måste inte synas på barnet att det lär sig, att det befinner sig i en lärandeprocess. Ett exempel kan vara när barnet lyssnar, observerar, tänker. Alltså måste barns lärande inte alltid synas.

Syns barns lärande då på de bilder som pedagoger tar? Enligt resultatet är pedagogernas avsikt att fotografera barns lärandeprocesser och utveckling. När föräldrarna och barnen tittar på de tagna fotografierna kan de verkligen se en lärandeprocess eller en utvecklingsprocess? Eftersom lärande anses vara en process (Utbildningsdepartementet, 2010b) behövs det en referensram i vilken man skulle kunna observera denna process. Det innebär att det behövs mer än en bild på barnet om man vill dokumentera en lärandeprocess. Resultatet visar också att barns portfolio är den enda dokumentationsprodukt där pedagogerna systematiskt sparar barns fotografier och skapar därmed en sammanhängande bildspel som kan tala om barns utveckling och lärandeprocesser. I den digitala fotoramen byts bilderna ofta och referensramen därmed tas bort. Därför är det inte säkert att föräldrarna, barnen eller pedagogerna själva ser någon lärande process på de tagna bilderna. Den sociokulturella teorin

(Säljö, 2010a) beskriver lärande som en process som pågår under hela livet. Utifrån detta perspektiv kan man betrakta fotografierna som pedagogerna tar på barnen som en produkt. Eller annorlunda uttryckt, bilderna som pedagogerna tar fungerar snarare som ett bevis på att barnet har lärt sig någonting och att barnet har utvecklats.

Man kan då fråga sig hur det kommer sig att enligt pedagogernas utsagor ligger fokus under fotograferingen på lärande processer och utveckling men att det inte syns på bilderna. För att kunna se en dokumenterad lärandeprocess eller en process generellt behövs det flera bilder, det vill säga ett bildspel. Man kan då fråga sig om digitalkamera är ett lämpligt verktyg för att fånga barns lärandeprocesser och utveckling. Enligt (Wehner-Godée, 2000) skapar varje dokumentationsverktyg en ram inom vilken man kan dokumentera. På så sätt kommer digitalkamera att leverera bara bilder och inte något annat. Man kan då överväga att använda en videokamera istället för en fotokamera för att kunna fånga det pedagogerna har i avsikt att fånga. Eller kan pedagogerna ta flera bilder som kan illustrera en process, i detta fall en lärandeprocess.

Slutsatser

Studiens övergripande resultat visar att när pedagogerna fotograferar i dokumentations syfte gör de ett strategiskt urval av situationer och att de använder digitala fotografier som kommunikationsmedel för föräldrarna i syftet att synliggöra verksamheten. Att pedagogerna väljer fotografera olika situationer med fokus på barns lärande och utveckling måste förstås i relation till strävande målen som är uttryckta i läroplanen. Enligt Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b) ska förskolan vara en plats där barn lär, utvecklas och har roligt. Utifrån detta perspektiv är det helt förståeligt att pedagogerna har strävandemålen i åtanke när de fotograferar. I Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010b) är dokumentation beskriven som en del av utvecklingsprocessen. Som pedagogerna använder digitala bilder i dokumentationsprocessen idag räcker dock inte för en hel tillämpning av läroplanen. Dokumentation med hjälp av digitala bilder behöver därför kompletteras med en annan metod eller bör syftet med dokumentation med digitala bilder återställas och arbetet utvecklas.

Förslag till fortsatt forskning

Denna studie är gjord på tre förskolor och bidrar till att ge en djupare förståelse om hur pedagogerna använder digitala bilder i en dokumentationsprocess. Meningen med det här arbetet inte var att studera i vilken grad pedagogerna arbetar efter den nya reviderade läroplanen. Eftersom det kan ta flera år för att etablera en ändring inom utbildningssektorn, skulle det varit meningslös att genomföra en sådan studie några månader efter revideringens tillföring. Med hänvisningar till den reviderade läroplanen ville jag snarare påpeka på ämnets aktualitet och de ökade krav på dokumentation i förskolan. Syftet var således att kritiskt granska hur pedagogerna använder sig av digitala bilder i dokumentationsprocessen och hur och vad de använder bilderna till. Som metod i relation till syfte använde jag intervju och observation. Intervjuerna genomfördes med fyra pedagoger och observationer genomfördes på två ställen. Meningen var inte att jämföra pedagogernas utsagor med deras handlingar. Eller annorlunda uttryckt, jag var inte ute efter att studera om det finns någon skillnad mellan det pedagogerna säger och det de verkligen gör. Snarare använde jag de två metoderna som ett komplement till varandra och för att de tillsammans kan ge en tidigare bild om hur pedagogerna använder digitala bilder i den pedagogiska praktiken och verksamheten. Genom att genomföra studien svarade jag på de frågeställningar jag hade. Det i sin tur ledde till nya frågor: Vad innebär den nya reviderade läroplanen i den pedagogiska praktiken och verksamheten? Vilka krav ställer den på personalen i förskolan? Hur ser föräldrarna på dokumentationen? I min studie ingår inte frågor om hur barn involveras i dokumentationsprocessen. Det skulle vara intressant att ta reda på i vilken utsträckning och på

vilket sätt påverkar barn dokumentation och sist men inte minst vad barn tycker om att bli dokumenterade.

Eftersom vi lever i ett samhälle där tekniken utvecklas väldigt snabbt och påverkar vårt sätt att kommunicera, blir användning av tekniken i förskolan mer och mer aktuell. Teknikens uppkomst också påverkar dokumentation och dess utformning, omfattning och spridning. Om någon information läggs ut på Internet, försvinner den aldrig. Teknikens möjligheter leder till nya aspekter av dokumentation som behövs diskutera. Redan idag finns det en oro hos pedagoger kring spridning av barnens bilder på Internet. Därför, tycker jag, är viktigt att även diskutera: Vad innebär teknikens uppkomst för dokumentationsprocessen, den pedagogiska praktiken och verksamheten? Vad det innebär för barnen att bli dokumenterade och vilka etiska aspekter det medför? Där ser jag ett enormt behov av studier som denna och mer omfattande sort.

Referenser

Eisnardottir, J. (2005). Playschool in pictures: children's photographs as a research method. I *Early Child Development and Care*, 175:6, 523-541. London: Routledge.

Esaiasson, P. (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (3., [rev.] uppl.) Stockholm: Norstedts juridik.

Hargreaves, A. (2004). Inclusive and exclusive educational change: emotional responses of teachers and implications for leadership. I *School Leadership & Management*, 24:2, 287-309. London: Routledge.

Holmlund, K. & Rönnerman, K. (1995). *Kvalitetssäkra förskolan: om utvärdering och utveckling av förskolans verksamhet*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, E. (2005). *Möten för lärande: pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Johansson, I. (1995). *Kvalitet i förskolan och under de första skolåren: idéer och metoder*. Stockholm: Liber utbildning.

Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys: exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.

Lenz Taguchi, H. (2000). *Emancipation och motstånd: dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan*. Diss. Stockholm: Univ., 2001. Stockholm.

Lenz Taguchi, H. (1997). *Varför pedagogisk dokumentation?: om barnsyn, kunskapssyn och ett förändrat förhållningssätt till förskolans arbete*. Stockholm: HLS.

Lindgren, Anne-Li & Sparrman, Anna (2003). Om att bli dokumenterad: Etiska aspekter i förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), 58-69.

Lindgren, A. & Sparrman, A. (2010). Visual Documentation as a Normalizing Practice: A New Discourse of Visibility in Preschool. *Surveillance & Society* 7(3/4), 248-261.

- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (1999). *Lärandets grogrund: perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. Lund: Studentlitteratur.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2010). *Stödja och styra: om bedömning av yngre barn*. Stockholm: Skolverket.
- Svenning, C. (2003). *Metodboken: samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling : klassiska och nya metoder i informationssamhället : källkritik på Internet*. (5., omarb. uppl.) Eslöv: Lorentz.
- Skollagen (2010:800): med Lagen om införande av skollagen (2010:801)*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Säljö R. (2010a). Den lärande människan – teoretiska traditioner. In: Lundgren, U.P., Säljö, R. & Liberg, C. (red.). *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*. 137-196. Stockholm: Natur & kultur.
- Säljö, R. (2010b). *Lärande och kulturella redskap: om lärprocesser och det kollektiva minnet*. (2. uppl.) Stockholm: Norstedt.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4., omarb. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet. (2010a). *Förskola i utveckling: bakgrund till ändringar i förskolans läroplan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Utbildningsdepartementet. (2010b). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. (Ny, rev. utg.). Stockholm: Skolverket.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vygotskij, L.S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.
- Wehner-Godée, C. (2000). *Att fånga lärandet: pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1

Intervjufrågor till pedagoger som använder sig av digitala bilder i dokumentationsprocessen i förskolan

Kan du berätta för mig om hur du fotograferar barnen här i förskolan?

I vilket syfte fotograferar du?

Hur väljer du de situationer du fotograferar?

Vad fokuserar du på när du fotograferar?

Hur använder du tagna bilder?

Vad använder du bilderna till?

Hur väljer du de bilder som ska användas vidare?

För vem dokumenterar du med hjälp av digitalkamera?

Vilka hinder och möjligheter upplever du?

Hur planerar du för att fotografera?

Upplever du något etiskt dilemma när det gäller fotografering av barnen?

Har arbetet med digitala bilder lett till förändring av din verksamhet?

Har du fått någon utbildning inom IT eller dokumentationen?